

KONYA

HALKEVİ AYLIK KÜLTÜR DERGİSİ

Halkevleri için bir kongre lâzımdır.	M. M. Koner
30 Ağustos	M. Ş. Altan
Müsbet ilme doğru	Dr. R. S. Gürsey
Konyada Musiki	M. R. Kösemihal
Mevlâna'nın Ressamları	Ş. Uzluk
Lozan ve Montrö	M. Ş. Altan
Hızır bey hayatı ve eserleri	A. Erdoğan
Konya tarihinin romantik devirleri	N. F. Baştak
Realist şiir niçin olmaz	M. S. Onat
Aşk Hicranı	İ. A. Kendi
Meyvecilik ve ıslah çareleri.	H. Yardımcı
Sıhhat ve spor	Sefer Erkan
Amatör sayfası	
Halkevi faaliyeti	

Konya Halkevi Dergisini İlgilendiren
Bütün Yazılarla Diğer evrak
Konya HALKEVİ Reisliğine gönderilmelidir.

KONYA

HALKEVİ AYLIK KÜLTÜR DERGİSİ

YIL : VII AĞUSTOS - EYLÜL 1943 SAYI 58

KONUŞMA

Halkevleri için bir kongre lâzımdır

M. MUHLİS KONER

Cumhuriyet Halk Partisinin kültürel gayelerini tahakkuk ettirmek için en mühim merkez şüphesiz Halkevleridir. Gittikçe hakiki ehemmiyetini bulan Halkevlerine, Partimiz lâzım gelen kıymeti vermekte, maddî ve manevî her türlü müzaheretini esirgememektedir. Fakat, itiraf etmelidir ki, Halkevlerinin gayelerini hakiki şekilde anlıyarak onu elde etmeğe doğru yapılan her nevi çalışmalarda tam bir birlik olmadığı görülüyor. Her Halkevi kendisine göre bir yol tutmuş mesaisini kendi anladığı istikamete doğru yöneltmektedir.

Mesaiden hangisi, tam bir isabetle gayeye doğru gidiyor; bu belli değildir. Halkevlerimizin ekserisi, ekserisi değil hemen hepsi, denilebilir ki yalnız münevverlerimizin toplandığı bir ocak olmuştur. Aydınlarımız burada konferanslarıyla, müzikleriyle, sair vasıtalarla birbirini yetiştiriyor. Şüphesiz hepimiz, kendi ihtisas ve bilgilerimizden birbirimizi istifade ettireceğiz. Fakat kaniiz ki Halkevleri sâdece münevverlerin toplanması için açılmış değildir. Adından da anlaşılıyor ki burası Halkevi, Halkın evidir. Vaki münevverler

de halktır. Fakat buradaki halk kelimesinden, tahsil haricinde kalan ve büyük bir çokluğu teşkil eden tabakanın anlaşılması lâzım-geleceğine şüphe etmemeliyiz.

Biz burada, en ziyade halkı yetiştireceğiz, halkı geliştireceğiz. Münevverlerin evde asıl rolü, kendi kendilerinden ziyade, halkı kucaklamaktır. Biz böyle anlıyoruz.

Halbuki evlerimizde, meccarî temsil toplantıları istisna edilirse görülenler hep münevverlerdir; ki, bununla gaye elde edilemez.

Bunun için, noktaî nazarımızca, evle çalışmalar mutlaka iki ayrı cephe almak zaruretindedir. Halk toplantıları, Halk konferansları başka; münevverlerin musahabeleri yine başka olmak lâzımdır, "Bugün bir konferans var, herkes gelebilir," diye meselâ: bir Tıp, bir felsefe, bir edebiyat mevzuuna temas eden müsahebelere halkı çağırmak hiç te faydalı olmaz ve nihayet onları sıkar.

Hülâsa: daha şuurlu, daha esaslı çalışabilmek ve bütün mesaimizde mümkün mertebe bir birlik yapabilmek için; her vilâyetten çağrılacak, Halkevleri delegelerinden mürekkep bir kongreye şiddetle ihtiyaç vardır. Burada; Halkevi çalışma talimatnamesi ve nihayet bütün meseleler ortaya atılmalı; bu fikir çalışmalarından taayyün edecek asıl yol bize gösterilmelidir.

Partimizin güzide heyetine iltihak edecek büyük bir mütefekkir zümrenin huzuruyla yapılacak böyle bir kongrenin çok faydalı olacağı, meseleyi kökünden halledeceği kanaatindeyiz.

30 AĞUSTOS

MİTHAT ŞAKİR ALTAN

30 Ağustos, Türk milletinin bir mukadderat hercümercinden, yeni bir imtihanla, çıkışıdır. Bu imtihanın birincisi, yine bir Ağustos ayının sonlarında geçmiştir; ve dokuz asır öncedir. Anadolu yaylasında MALAZGİRT'le başlayan egemenliğimiz, bundan sonraki devirlerde gâh başka ülkelere taşan, gâh kendi sınırlarında duraklıyan veya gerileyen muvaffak ve çetin olaylar geçirmiştir.

Şu, bir gerçektir ki, millî ruha sadık kaldıkça yayılmalarımıza parlak bir yükselme, ondan uzaklaştıkça, görülen, gerilemelerimize de bir alçalma yoldaşlık etmiştir. Her halde, 9 asır önce, Türklüğün, Anadolu'da, çizilen alın yazısı, renginde asıl kaldıkça gülmüş-tür diyebilirim. Ve ne zaman bu renk, yabancı renklerle silikleşmeğe başlamışsa o vakit, millet hayatımız, artsız arasız küsüflarla dunuk bir toplum örtüsüne bürünmüştür.

İşte, ilk defa, bu dunuklanmayı, son gerileme devrimizin ucunda, her tarihî tefsirin rağmına, silen 1922 nin 30 Ağustos'udu.

Evet, (1071) 26 Ağustos'unun, 1922 nin 26 Ağustos'u ile Dumlupınar ovasında bir yaz sabahının serinliğinde buluşması, üç asırlık içli dışlı bir buhranı sona erdirmiş; tarihin yaman bir ithamını, bu ithamı müdafaa eden tezle birlikte, iflâsa mahkûm ettirmiştir.

Bu hükm gününün alaca karanlığında, ilk çakan Türk silâhı ile artık tarihin müzmin bir meselesi, had bir düşmanlığı, bütün bir anayurt boyunca yayılmak istenen kanlı bir kefenin kızılığında ebeddiyen boğuldu. Anadolu'nun mukadderatını ve bu mukadderat ile beraber Türk'lüğün yaşamak hakkını tarih ve coğrafya önünde, bir kerre daha, belirten bu gününün üzerinden geçen yılların sayısı şimdi 21 i bulmuştur; ve bu yılları, baştan başa yeni bir vatan ve yepyeni bir hayat kurmanın ateşli ameliyeleri doldurmaktadır,

Denilebilir ki, bu yirmibir yılı ihata eden zaman ölçüsü, 30

Ağustosun tesbit eylediği hüküm fıkrasının iç yapıdaki tatbikat ve infazıdır.

Bir yandan geçmişin yıkıntılarını temizleyen, diğer yandan onun üstünde hür ve müstakil bir yurt yükseltmeğe çalışan bu devrenin içinde dünyaya gelenlerimiz ne mutludurlar!...

Çünkü onlar, vicdanlarının hareketlerini, her an, bir ceza tablosunda yer almış görmek tehdidile muztarip olmuş bir neslin acılarından habersiz doğmuşlar; ve onun güçlükleri yenerek muzafer olmuş mücadelesinin bütün hürriyet ve nimetlerine varistirler.

Yalnız bu bakımdan bile, bence, 30 Ağustos, yitiklerimizi ödemeğe yeter. Şayet, onun ufkundan, umduğumuz, hürriyet güneşi doğmasaydı neslimizin kendini feda edişi neye yarardı!... Ve o, hiç şüphesiz, bir çok örnekleri gibi, bir macera olmaktan ileri geçemezdi.

Şimdi, biz ve bütün nesillerimiz, onun fecrinde açılan geniş pencereden, uzanan başlarımızla masallarından sıyrılmış bir dünyayı artık görüyoruz.

Bu, kurduğumuz yeni cemiyet ve hayatın en kuvvetli, en sıhhatli cephesidir; ve bundan ötesi bir milletin duraklamıyan yürüyüşü ve mesafeler alışıdır.

İLİM VE SOSYOLOJİ:

MÜSBET İLME DOĞRU

YAZAN: DR. R. S. GÜRSEY

Canımızdan fazla sevdiğimiz büyük millî şefimiz, teknik öğretim ve müspet ilim yönüne fazla ehemmiyet vermemizi emretmekle bize çok önemli ve hayırlı bir program çizmiş, millî dehamıza yakışacak bir vazife bir ufuk açmış oluyorlar. İnsanlığın kendini bildiği zamandan beri müstakil yaşıyan Türk, mürşit, adil, yüksek ve faziletkâr olan, kuvvetin her nev'iyle bezenmiş, her güzel şekliyle muhteşem olan Türk, nasıl tarih boyunca İpni Sinalar, Uluğ beyler yetiştirmiş ise bugün de bütün milletlerin önünde gidecek derecede ilim yolunda yükselecektir.

Türkün büyük mazhariyetlerinden biri de selim - akla malik olmasıdır. O, sezişiyle doğrunun nerede olduğunu eliyle koymuş gibi bilir. Bu kanı taşımakla müftehir bir ferd sıfatıyla, ben de bu ulu gayemize en kısa yoldan nasıl gidebileceğimiz hakkında bir kaç fikir yazmak istiyorum. 25 sene süren öğretmenlik hayatımda edindiğim tecrübe ve müşahedeler öğretmiştir ki, biz bir çok noktada garp insanlarına faik bir durumdayız. Avrupadaki okurların kavrayışı bizim okurlarımızdan çok azdır. Bu sebeple, onlardan aldığımız lise programları bizim çocuklarımıza çok basit geliyor. En kısa yoldan esası tam surette öğretmekte tereddüd etmeyebiliriz. Nitekim bu gaye ile yazdığım kitaplar büyük bir rağbet kazanarak bir ihtiyaca cevap verdiğini gösterdi. Demek istiyorum ki, aceba bu kadarını lise talebesi anlarmı? kaygısına düşerek kitaplarımızı eksik ve yarım bırakmıyalım. Eğer böyle yaparsak okurlarımızın hevesi ve itimadı azalıyor. Kitabında bir çok eksik sezerek ilmi mantıksız zan ediyor. Halbuki tam olarak bütün söylenmesi lâzım olanları söyleyince makul bir tasnif de yapılabileceğinden okur, bu intizamın ciddiyetine hayran olarak onu tamamen seviyor ve öğreniyor.

Meselâ: en güç ders sayılan fiziği alalım. Yazdığım kitapta şu tasnif usulünü kullandım: - Nasıl matematikte evvelâ. ispatı bulunan aksiyomlar (mütearifeler) yazılıp sonra teoremler. (davalar) bunlara istinat edilerek ispat edilirse, fizikte de evvelâ ispatı olmıyan tarifler, teoriler yazılıp öğretilerek, sonra da teoremlerin karşılığı olan fizik kanunları bu ilk esaslara dayanılarak gayet mantıkî yol ile izah edilmiştir. Ve fiziğin 250 formülü kısacık bir kitapta çıkarılmıştır. Diğer bir kitapta da bu formüller kullanılarak 500 proplem çözümü tatbikat olarak sunulmuştur.

Diğer misâl olarak kimyayı alalım: Kimya. tabii ilimlere fizikten daha yakın olduğu için, matematiğin güzel usullerinden daha uzakça kalmış ve ezbereiliğe daha müsait bir duruma atılmıştır. Kimya okurken zihinde canlanan "niçin?" lere cevap verecek, ve (eski valans tarifi gibi) müphem tarifler ve lâstikli sözler söylemeyecek bir kitabın yazılması mümkün değilmi? diye soralım. Kimyayı böyle müspet şekle sokmak isteyenlerin cehdi' şimi fizik,, ilmini doğurduğu için, ve bu ilim, gayet yüksek matematiğe dayandığı için, lise kimyasında bu islah işlemi yapılamıyacağı hakkında yanlış bir kanaat mevcuttur. Bu sebeple lise kimyası, adedi düzüneye varan kimya şubelerinden birer parça kesilerek yapılan bir halita olagelmıştır. Hakikaten, lise kimyasında, cisimlerin tabiatte nasıl bulundukları,, kaydi altında mineraloji ve jeolojiden birer parça "cisimlerin isihali,, kaydi altında da, sınaî kimyadan bir kaç sahife, "cisimlerin miyarı,, diyerek tahlili kimyadan birer cümle, Umumi kanunlar bahsinde şimi - fizikten bir kaç tarif, iyon teammülü diye: elektroşimiden bir nebze, gümüş ve kloru söylerken de fotoşimiden bir kaç kelime, tayıf bahsinde: atom fiziğinden bir nazariyye, atom çekirdeği fiziğinden arada bir satır, sellüloz bahsinde de kolloid kimyasından bir kaç söz, tebellür bahsinde kristalloğrafiden bir resim, nitrogliserin ve fosgen bahsinde askerî kimyadan bir bahis, uzvî cisimler bahsinde hayatî - kimya, tesiri edviye (farmakodinami), keza farmakoloji (eczacılıktan), toksikolojiden bir iki bahis. ... ilh, ilh, bulabilirsiniz. Bunların arasında, (bilhassa kimya olan) "lise kimyası,, nın kadrosu bile çizilmemiştir! Bu kadroya dahil hiç bir şey söylenmemiş olup diğer söylenenlerin de hepsi o büyük ilim şubelerinin birer zarresi olmak sıfatiyle yarım yarım olduğundan talebe onları aslâ anıyamaz, ve ezbercilikten başka çaresi kalmaz. Bu yüzden bir çok gençlerin müspet ilimlerden kâmilten soğuduğunu gözlerimle gördüm.

O halde lise kimyasının kadrosu nedir? sorusu geliyor. Bu

kadroyu çizmek için umde şu olacak demektir: Teferruat denebilecek olan bütün bu şubelere sonraları yarayabilecek esas bilgiyi vermek. İşte lise kimyası bu. İlmi bir ağaca benzetirsek, dalları da bu ilmin hayat ve tatbikat sahasındaki şubeleri bu ağacın dallarını temsil ederse, bu ilmin lisede okunacak kısmı bu ağacın gövdesidir. Yoksa dallardan kesilmiş odun tomarı değildir. Bu bakıma göre: Lise kimyası bu şubelerin hepsinin annesi olmak sıfatiyle bu şubelerin hepsinden ayrı olup şubelerin hepsi, lise kimyasının bittiği yerden başlar. Lise kimyası, bu dallara sapmıyarak, teferruata boğulmıyarak, esas kimya malumatının bir mantıkî dizi şeklinde ve fazla matematikten sıyrılmış olarak öğretilmesidir.

Dikkat edilirse bizzat şimi—fiziğin bile, ikinci kademe, bir dal olduğu görülür. Hattâ lise kimyası bilinmedikce şimi - fizik anlaşılamaz, diyebiliriz. Çünkü: şimi-fizikte, matematiğin basit mütearifelerine değil, (n) buu lu(boyutlu) faz fezası, antropi, kompleksiyon gibi pek mücerret mefhumlara istinad olunur, ki bunların da anlaşılması için ayrıca basit izahlar ve misallere lüzum vardırki, bunu da lise kimyası yapmak zorundadır. Meselâ, (n) buut yerine iki buut alınır, bunun üzerinde adedi misallerle iyice anlaşılır. Eğer böyle yapılmazsa, ilk gördüğümüz bir çiçeğe çıplak göz ile bakmak yerine ona mikroskopla bakmaya başlamak gibi yanlış bir yol tutmuş oluruz. Böyle yapmakla o çiçeğin mahiyetini yanlış anlamak hatasına düşebiliriz.

Bu esaslara göre, demek ki lise kimyasını ezbercilikten kurtaracak olan program şöyle olmalıdır:

1) Önce umumi bir kuş bakışıyle kimyanın umumi kanunlarının dayandığı genel bilgi yazılacaktır.

2) „Atom çekirdeğinin içine ait kimya „gelecektir. Şimdiki lise kitapları bunlardan hemen hiç bahs etmiyorlar. Çünkü bu, bahsi, Hayzenberg gibi müellifler fizikten saymaktadırlar. Fakat bu bahis, 92 cins atomun hassalarını izah idici pek basit ve güzel bir şemayı ihtiva ettiğinden - matematiğe gitmemek şartıyla - kimyayı ezbercilikten kurtaran mühim bir adım olmakla beraber, radiyoaktiviteyi, bilhassa bunun yeni keşf olunan sun'î kısmını anlamak için pek lâzım olduğunu her kes kabul eder. Son zamanlarda ajanslar bile müthiş bir nevi ürenyum bombasından bahs etmişlerdi. Bunun keşf olduğu iddia ediliyordu. İşte bunun esas atom çekirdeği bilgilerinden alınmaktadır. Bu bahsi ihmal etmekle kimya kitaplarının ne kadar yanlışlıkları anlaşılıyor.

3) Üçüncü bahis olarak da "atom içi kimyası,, gelir. Atom

çekirdekleri elektronlarla birleşerek atomları teşkil ederler. Bu sebeple, bu birleşme Zommerfeldsin "atom fiziği," dersini teşkil eder. Aynı kanun ve şekilleriyle çok mühim bir bahistir. Son zamanlarda bu dalga mihanikinin çetin matematikli yolu ile okunur bir kimya şubesi olup diğer şubeler gibi buna da okuru hazırlamak vazifesi lise kimyaasına ait olmak icab eder. Yani temeller, matematiksiz olarak tamamen öğretilmek lâzım geli.

4) Bundan sonra asıl kimya gelir ki, buna molekül içi kimyası ismini verebiliriz. Hakikaten: Atomlar birleşerek moleküller teşkil ettiklerinden bunların birleşme kanunları burada tetkik olunacak demektir. Fakat simdiki lise kitapları buradan başlayıp, diğer çekirdek ve atom kimyasını bırakmakla yanılmışlardır. Çünkü meselâ tahlili kimya en çok spektroskopiye dayandığı halde spektroskopi atom çekirdeklerinin elektronlarla birleşmeleri kanunlarını bilmedikçe anlaşılamaz.

5) Bundan sonrada moleküllerin birbiriyle birleşmelerine ait kanunların mutalaası bahsinin geleceği mantık icabıdır. Buna kompleks kimyası derler. Çok hususî kanunları ve tatbikatta adî kimyadan daha fazla ehemmiyeti olmasına rağmen eski kimya bunu bir iki sözle geçiştiregelmiştir.

6) Bundan sonra gelen Kolloit kimyası da tatbikatta pek esaslı rol almasına rağmen eski kimyada ihmale uğrayan bir bahistir. Bu bahiste bilhassa Kauçuk bahsi ve cam ve seramik dahildir ki bunların sanayideki ehemmiyetini söylemek fazladır. Cisimlerin katı, sıvı, gaz olmaları da esasta birbirinin aynı moleküllerin birleşmeleri olup bugünkü kimya bunu da burada mutalaa eder. Çünkü kanunlar aynıdır. Halbuki, lisede bunlar kimyada değil fizikte okutulmaktadır.

Yokarıdaki mutalaalar, programların nasıl bir arap saçı teşkil ettiklerini bize gösteriyor. Zavallı okur bu çorba içinde doğru yolu nasıl bulsun. Bu karışıklığın bir an evvel çözülmesi münasip değildir?

Gelecek makalelerde bu bahisleri hulâsa edeceğiz.

GÜZEL SANATLAR:

KONYADA MUSİKİ

Mahmut R. GAZİMİHAL

Asil Konyanın tabiat ve kültür zenginlikleriyle ilk defa olarak 1940 yazında karşılaşmış, gurbüz, gençliğinden en hayran ve en ümitli duygularla ayrılmıştım. Yerinde edinebildiğim bilgileri yazılı kaynaklardan da sağlayıp geliştirebilmek için bugüne kadar çalışmam lâzım geldi. Bu yazıda önce Konyanın Cumhuriyet devrinden evvelki musiki tarihini gözden geçirip musikideki verim kabiliyet ve imkânlarını tarih ölçeğiyle yoklamak, sonra da hali ve ilerisi üzerinde konuşmak istiyorum. Böylece "Konya," ya küçücük bir hizmette bulunabilmek benim için bir şeref olacaktır. [1].

"Hiç bir dev medeniyet yoktur ki musikisi cüce kalmış olsun" diyen tarihçiye Konya'nın kültür tarihi de --Kendi imkânları ölçüsünde --hak verdiriyor; çünkü, musiki hayatı, öteki kültür anıtları kadar bel ve verimli geçti. Konyalıların asil ve nezih musikiyi âdisinden ayırt etmenin asırlardan beri ustası olduklarını mevcut kayıtlardan açık açık anladık.

Her şehirin sanat tarihini birer monografi halinde araştırıp yayınlamanın faydaları çoktur: A) seçkin ve meslekten sanat erbabı yetiştirmekteki velûtlük derecesi tahmin edilmiş olur. B) Ağırbaşlı sanattan anlayacak zümresinin şümûl kabiliyetini tahmine yarayacak ip uçları elde edilmiş olur. C) Büyük halk kütlesinin musiki temayüllerini sezdirecek izlerin üstüne düşülebilir. Ç) Yeniliklere karşı aydın zümrenin hangi şartlar altında ne dereceye kadar uysallık gösterebildiğine dair geçirilmiş tecrübelerle karşılaşılır. D) İlerleme yolunda nelerin ihmâl edildiği anlaşılır. E) Yanlış işlerin maddi ceremeleri ve mahrumiyetleri tümen tümen misallerle göz önüne

[1] İlk intiba yazılarımda pek umumî düşünceler yer bulmuştu. Bakınız: M. Ragıp, Konya'nın Halk musikisi (Konya, Sayı 83, Eylül 1940). Ş Halkbilgisi Haberleri (İstanbul, müevvir tarihli nüshası).

konulmuş olur.... Bursa, Edirne, İstanbul, İzmir, Ankara gibi birkaç şehrimizin musiki gelenek ve göreneklerini daha önceden araştırdıktan sonra Konyayı ele almak bana şunu öğretti ki: Cumhuriyet devrinden önceki musiki işlerinde Konya "keyfiyet,, bakımından diğer büyük şehirlerimizin hiç birinden geri kalmamıştı; şu halde bundan sonraki çalışmalarında da —*Kemmiyet* bakımından ister istemez kendi ölçüsü dahilinde kalmak şartıyla —*Keyfiyet* bakımından oralarla yine pek âlâ aşık atabilir, ve bunun sistemli çareleri bulunabilir. İşte, her mukayese bizi böyle inanlara vardırdı; neticede, o yurt köşesinin sanat ilerisi için ümitle dolu düşüncele rin verdiği cesaretle böyle bir kalem denemesini bir kere de gençliğe okutmakta fayda gördük.

ASKERİ MUSİKİ:

Türk Konya'nın tarihten bilinen en eski musiki teşkilâtı —başka büyük şehirlerimizin tarihlerinde de görüldüğü gibi — "Tabılhanе,, adı verilmiş olan askerî musika takımlarıydı (ki Osmanlı tarihinin "Mehterhane,, si işte bu millî teşkilâtın devamından ibaretti). Bu ocağa ait teşkilât bir kaç sebepten dolayı musiki tarihimizde önemli bir yer tutar: 1) Bizde her asırda yüzlerce musikiciyi devlet maaşına veya esnaf teşkilâtına bağlı tutarak musikiciliği bir meslek kolu halinde idame ettirten, musikicileri kafadarlığa ve kolektif iş hayatına alışık yaşatan biricik sanat ocağı mehterhane idi. 2) Asyaî, seyyar ve ordu (Açık hava) musikisi olması köklerini tâ Hun ve Oğuzların istilâsı asırlarına kadar geriletiyordu. 3) Sınıf farkı gözetmeksizin halk arasındaki gerginliğinin genişliği [Bugünkü köy davul zurnaları bile onun hatırasından son kalıntılardır] onu Türk ülkelerinin en yaygın musiki teşkilâtı halinde yaşıyor, musiki aleyhine a a sıra bayrak açan en geri taassup mugalataları bile ona karşı dil uzatamıyordu. [1] İşte bu derece önemli, gergin ve millî bir musiki kolunun Büyük Selçukiler'de olduğu gibi Anadolu Selçukilerinde de var olması Konyayı teşkilâtının merkez ocağı halinde bulunduruyordu. Namaz vakitlerinde günde beş *Nevbet* (Nöbet) vuruluyordu: *Aksarayî tezkeresi* bunu "Nevbeti penç,, "Penç nevbeti pâdişahâne,, ve "neveti pençegâne,, adlarıyla anmaktadır. Takımda *Kös*, *davul*, *nakkare* gibi vurma çalgılardan başka *Nefir*

denilen boruların da yer aldığı *Aksarayî* ve *İbni Bibi* gibi kaynaklardan açıkça anlaşılıyorsa da, "*Zurna*,, nın Selçuk takımlarında yer bulup bulmadığı bizce şimdilik meşkûttur, ve varlığına sayın Prof. İ. H. Uzunçarşılı'nın ifadesindeki katiyetle inanamayacağız (1). Çünkü, metinler dikkatle okunduğu zaman yalnız "*Alem ve nakkare*,, veya "*Buk ve tabil*,, , yahut da "*Tabil ve buk ve kûs ve alemhâ*,, , ve yine "*Tabil ve alem ve buk ve çetir*,, gibi en eski ifadeler arasında zurnanın adı da geçtiği şimdiye kadar görülememiştir. Gerçi, yazıcızade Ali, Köseadağı muharebesini anlatırken "ertes-i Muzafferüddin Oğlu çeri bindürdü ve savaş ve mukatele kasıtle azimet edip âvazı *Nay* ve *Surna* ve *Kös* ve *tabil* feleğe erişürdü,, diyor ve Sivasta sultanın karşılanılışında da "*Nay ı zerin*,, çaldıklarını anlatıyorsa da, ifadesi nispeten sonraki zamanların dilıyla kaleme alındığı şüphesizdir (2). Şikâri tarihinde tabil, kûs ve nakkarenin bahsi geçtiği yerlerin hiç birinde *zurna* anılmamış, hattâ Sultanın Karaman beyi ile karşılaşmasından bahsedilirken de sadece davul kaydolunmuştur. "Karaman, Sultanın dizin öpüp destur diledi. Sultan hazine açup yedi bin davudî zırh bağışladı, *tabl-ü alem* verdi,, (3) Konya sultanının Osman Gaziye göndermiş olduğu alâmetler arasındaki nevbet takımında da zurnanın bulunmamış olduğu kuvvetle tahmin edilmektedir (4)... Sonra, elde yalnız bir iki nüshası bulunan "*Kavanin-i-teşrifat*,, adlı anonim mecellede şöyle bir ifadeyle karşılaşırız: "Selâtin-i islâmiye kimi musiki âlâtı ve kimi *boru* ve *tabil* ve kimi *girenay* istimal edip, Hurub ve mukatelede ve eyyam ı meşhure ve mevasimde bir gûna sazı ihtiyar etmişler. *Selçukîler devletinde sair âlât ı musikiye metrûk kalıp*, tabillerin cevfine ziller gibi gûna gün sada verir şeyler vaz edip öyle çalmışlardır. Hattâ, Osman Han Gaziye Sultan Alâüddin Selçukî tarafından menşur-ü eyalet ile gönderilen *tabl-i maruf* ki el'an Bursada Orhan Gazi türbesinde muallaktır, seyredenler ne acip esvat-ı garibevi cami şeydir bilür. Giderek hâlâ istimal olunan *mehterhane* tertibinde karar etmiştir ki bundan eltaf ve müstahsen olmak mümkün ol namak gerektir,, deniyor (5). Selçukî nevbet takımlarının böylece yalnız davul ve borulardan mürekkep kalmak geleneğini tasrih eden eski bir kayıtda Muhammed ül Münşiy ül Nesevî'nin bir telifidir; Sultan Mehmet

[1] İ. H. Uzunçarşılı, Osmanlı Devleti teşkilâtına medhal (İst., 1941, s. 80—81).

[2] Selçukname (Revan Köşkü Kütüphanesi, No 1390, yaprak 189,152).

[3] Konya mecmuası, I, s. 32 (Şikâri Tarihi, F. Uğur yayını).

[4] M. Ragıp Bursada Musiki (Bursa 1943).

[5] Ahmet III devriade yazılmış olan kitabın B. Adnan Erzi'nin kütüphanesindeki nüshasından bazı değerli vesikaları bana haber veren B. Erziye; burada da teşekkür ederim.

[1] Avrupanın askerî muzikaları 18 inci asra kadar mehterhane teşkilâtını örnek tuttuğu gibi, biz de musiki tanzimatımızta onun basamağından geçtik.

Harizmşah'ın Irak'a kastından önceki bazı icraatını anlattığı sırada diyor ki : "Diğer islâm mülûkü gibi beş vakit namazdan önce çaldırmakta olduğu mehterhaneleri oğullarına tahsis ederek kendisi için güneş doğar ve batarken *Zülkarneyn nöbeti* çaldırmağa başlamış. Bu mehterhanede yirmi yedi altın davul vardı. İlk defasında bunları mürassa tokmaklarla büyük meliklere ve sultanzadelere çaldırdı. „ diyor (1). Böylece, hiç olmazsa bazı Selçuk Sultanları'nın hususî kararlarıyla ve sırf kendi bölgelerinde) takımlardan zurnaların çıkarılmış olduğu düşünülebilir ki Konya—kendi kanaatına — işte bu tek tük bölgelerden birisinin merkeziydi Konya bölgesindeki bugünkü folklor durumunun bir hususiyeti bu inancı görünüşe göre yüzde yüz tekit ediyor: Bu gün Konya vilâyeti ahalisinde —Çevresindeki vilâyetlerden farklı olarak— davul zurnanın hâlâ kullanılmadığı görülüyor! İhtiyarların hafızası yarım asır öncekileri için bile bizi kâfi derece de aydınlatamadı. Yeni yeni vesikalar müphem durumu ilerde belki aydınlatır ve bizi yalanlar.

Her halde, Konya'nın ilk teşkilâtlı musiki ocağı *tabılhane* denilen askerî musikalardı ki Osmanlı "mehterhane,, si onun ıslah ve devamından ibaret oldu. Konyanın sonraki mehterhaneleri hakkında şimdilik tarihî vesikalar bulunamamıştır. Eski defterlerde ve mahalle adları arasında belki bazı ip uçları bulunabilir; aramalı.

[1] Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası (İst. 1332 Ağustos, No. 39, S. 162).

GÜZEL SANATLAR:

MEVLÂNA'NIN RESSAMLARI

Ş. UZLUK

13 üncü asır başlangıcına doğru Selçuki başşehri Konyada Mevlâna mensupları büyük bir kalabalık teşkil ediyordu. Derin zevkli manevî bir âlem içinde Halk ulu mürşidin saçtığı nurlu fikirler etrafında toplanıyordu. Daha o zamanlarda sofulardan bir zümre maddî bir âlemin ince ve geniş sanat örneklerini yaratmağa çalıştılar. En büyük bir sanatkâr ruhuyla Mevlâna sanatın nihayetsiz derinlikleri içinde şiir, musiki, sema gibi ruhi vecidlerle dervişlerini yeni bir âleme sürüklüyordu.

Bu asırda başlayan kuvvetli cereyan (1207/1273) Mevlâna'nın muakipleri zamanında Anadolu şehirlerinde ve hariç ülkelerde nüfuzunu ileri götürdü. Bilhassa, oğlu Sultan Veled (1225/1312) babasının fikirlerini bir tarikat halinde ortaya çıkardı. Âyin ve usullerini tayin etti. Mevlâna âşıkları her tarafta mevlevihaneler uyandırdılar.

İlim adamlarından ehliyetli olanlar pir ocağında Mevlâna'nın nutuklarını işliyor, ikrar veren canlara seyir ve sülûk talim ediyorlardı. Her Mevlevihane maddî ve manevî mensuplarıyla İslâm ve Türk medeniyetine büyük muavenette bulunuyordu. Sanat ve ilim erbabı rahiplerin hıristiyan medeniyetine olan iyiliği gibi Mevlevî ilim ve sanat adamları da Müslüman Türklüğün yolunda faaliyet yapıyorlardı. Edebiyat ve sanayiın bütün şubeleri bu feyizli ocaklarda gösterilmekte idi.

18 inci asra kadar, bu kibar ve asil tarikat evlerinde yüzlerce âlim, şâir, hattat, müzehhip, ressam, musikişinas, mücellid, oymacı tabip dervişler manevî feyizlerini maddî hünelerle tamamladılar. Türk resim hayatında başlarında altunî sikkeleri. arkalarında yırt-

maçlı hırkalarile bir mevleviler yeri var. O zengin marifet dünyasının ben burada yalnız ressamlarını bildirmeğe kendimi veriyorum. Dağınık duran, bazan kütüphanelerin köşelerine atılmış Mevlevî eserlerini bir bir senelerce aradım.

Bazan bir renk âlemi, bazan bir hat, bir oyma bediası için seve seve günlerimi bağışladım. Onları derin bir aşkın verdiği hazlarla topladım. Bu engin âlemin ruhî heyecanlarını her Türke tattırmak için onu yüze veriyorum. İncelemelerimde kendisinden yardım gördüğüm V. Çelebi, Galata Mevlevihanesi Şeyhi A. Celâleddin, Yenikapı Mevlevihanesi Şeyhi merhum A. Baki, N. Uzluk, merhum muallim İ. Mahvi, İstanbul umumî kütüphane müdürü merhum İ. Saip, İbnülemin M. Kemal, merhum Bursalı M. Tahire burada teşekkürlerimi bir defa daha tekrarlıyorum.

I. SELÇUKÎLER DEVRİ:

Konyada Mevlâna ve mensupları. Mevlevî dervişlerden ressamlar. Portreci Aynüddeveî Rumi. Hayatı ve sanat faaliyetleri. Fresk ressamı Bedreddin Yavaş, çalışma yolu ve eserleri. Dekor ressamı. Alâeddin Siryanuşun resimde ve ilimde mevcudiyeti. Dekor ressamı ve Portreci Kalu-yanülkunevi. Yaptığı eserler. Çıraqlarından Konyalı ressam Ahmed. Tezyinat ressamı Hacıyül-mevlevî ve eserleri.

İslâm ve Türk dünyasının bu ilim hanedanı (625/1224) Konya-ya yerleştikten sonra, büyük ikramlar, hürmetler görüyordu. Başta Sultan Alâeddin (1216/1237) olarak saray erkânı, şehrin yüze gelenleri kendisine bende oluyorlardı. Sultanül ülemanın (1155/1230) vefatından sonra irşat makamında oğlu Mevlâna Celâleddin bulunuyordu. Pederî hayatında ve ondan sonra ehillerden kemale ermiş atasının yolunda gidiyordu. Onun gibi, halka pek sûzişli vaizler, nasihatlar ediyordu.

Konyada ilk iskolâstik medrese ilmiyatı başlıyarak tasavvuf cereyanıyla birlikte ilerliyordu. Mevlâna tarafından takip edilen vahdeti vucut nazariyesi halk arasında müntesipler buluyor, çok kimse-ler bu açık ve parlak yolu kabul etmekte uzak kalmıyordu. Vak-tın Padişahı bile sohbetlerine devam etmeği bir şeref ve feyiz alma biliyordu. Mubarek ağzından Tanrı kelâmlarını işitmek için her taraftan köme köme insanlar geliyordu. Yüzleri aşan müritler arasında bir çok hüner sahibi erler bulunmakta idi. (1)

(1) Bu muhtelif meslek sahiplerini pek kıymetli görgüsüyle V. Çelebi, N. Uzluk, A. Avni, R. Yekta, M. Bahari, İ. Mahvi tetkik etmişlerdir. Her birinin kendi şubesindeki çalışması yayıma çıktıkça mevlevîliğin Türk-İslâm kültüründeki hizmetleri tamamen aydınlatılacaktır.

Muhtelif tabakalara mensup ve kalpleri ilâhî bir vecdile yanan bu engin ruhlu âşıklardan Konyada bir sanat âlemi teşekkül etmiş-ti. Hattat, ressam, mimar, musikişinas, şâir ve tabiplerden mürek-kep olan bu âlemin Türk sanatında pek üstün bir mevkii vardı. menakiplerin bildirmelerine göre: Aynüddeve-i-Rumî o zamanın meş-hur portrecilerinden biridir. Hayat ve eserleri hakkındaki kayıtları okuyacak olursak kendisinin o devrin pek yüksek bir sanatkârı olduğunu göreceğiz. Bilhassa, Eflâkî (V.144) mevcut sanatkâra ait haberler, benim bu uğurdaki düşünce ve kanaatlerimi tamamen tastik etmektedir.

Meselâ:

مکروران عهد نقاشی بود که در صورتکری و تصویر مصورات مانعی ثانی بود و در فن خودمانی را در نقش مافرومانی می گفت و اورا عین الدوله روی گفتندی اورا شریفیاده اشارت کرد که تا صورت مولانا را در طبقی کاغذ رسمی...

Bu cümleler, onun sanattaki mevkîini ve elinde büyük bir hü-neri olduğunu anlatmaktadır. Vakıf, yaptığı eserlerden zamanımıza kadar kalmışları. maalesef yoktur. Bununla beraber, sanatkâra ait bir eserin kopyası bugün koleksiyonumda mevcut bulunmaktadır. Bilhassa, mezkûr vesikanın mütemmim örnekleri üzerine Eflâkî de geniş ölçüde bildirişler vardı.

Eflâkî deki diğer malûmata göre: Aynüddeve'nin Rumî ek ismin-den Konya veya civarı şehirlerden birinde dünyaya gelmiş olması anlaşılıyor. Bilhassa, resim tahsilini Konya mektebine mensup üs-tadlardan biri yanında yapmış olması kabildir. Meselâ: (1237/1245) tarihinde resimde pek ilerde kuvveti olduğunu anlıyoruz. Bu tarihte sanatkâr saray mensupları arasında bulunuyor, fakat onun Mevlâna ya intisabı her halde bu zamanda vardı. Çünkü, kendisini Mevlâ-nanın portresini yapmak için memur edenlerin Mevlâna ile pek sıkı münasebetleri çoktan başlamış bulunuyordu.

Eflâkî bu uğurdaki faaliyetleri şu suretle tasvir etmektedir. Selçukî padişahlarından Keyhüsrev II. (1236/1246) nın Gürcü hatun "کرچی خاتون" adında bir kızı vardı. Bu Kadın Vezir Müinüddin Pervanenin karı-sı oluyordu. Gerek kocasının ve gerek kendisinin ilme ve tasavvu-fa çok merakları vardı. Hattâ bir çok defalar kendi saraylarına Mevlânayı davet eder ve sohbetlerine devam ederlerdi. O tarihte maalesef bunun yılını doğru bir surette tayin etmek pek güçtür. Muinüddin Pervane vazife ile Kayseride bulunuyordu. (2)

(2) Gürcü hatun ve Muinüddini Pervane hakkında tarihî kaynaklarda pek çok izahlar vardır. Bilhassa; H. Hüsameddin (Amasya tarihi cild. 1,2 S. 413,450) H. Etem ve A. Tevhidin tarih encümeni mecmualarında Muinüddini Pervane başlıklı makalelerini okuyabilirsiniz.

Gürcü hatun da onun yanına gitmek istedi. Fakat, kısa bir zaman için bile olsa Mevlânadın uzak kalacağını düşünüyordu. Lâkin, bu kederini azaltmak için bir çareye başvurdu. O da, sarayın ressamı Aynüddeve'yi bir kaç memurla Mevlâna'nın yanına göndermek ve bir portresini yaptırmak fikri idi. Bir gün Aynüddeveyi bir kaç saray memur ile bu vazifeyi yapmağa davet etti. Aynüddeve, bu işi yapmak için Mevlâna'nın huzuruna çıktı. Bir şey söylemeden Mevlâna'nın yanında başkesmiş ayak üzeri duruyordu. Mevlâna, sanatkârın ne maksat üzerine ziyaret ettiğini anladı ve kendisine şu sözlerle ziyaret sebeplerini açık etti:

Resmimi çıkarmak isteyorsun. Eğer kadir isen çıkar dedi. Bu söz üzerine Aynüddeve Mevlâna'nın ayak üzeri poz almasını, kendisinden rica etti. Ve resmini çizmeğe başladı. Bir tabaka kâğıt üzerine gayet lâtif bir suret nakşetti. İkinci defa baktı, başka türlü gördü. Başka bir tabakaya daha bir resim vurdu. O da bittikten sonra yine başka bir şekil göründü. Bu suretle muhtelif görüşleri veren yirmi suret yazdı. Bunun üstüne ressamın hayretini gören Mevlâna, hemen şu gazele başladı:

کی بینم مرا چنان که منم	آچه بی رنگ و بی نشان که منم
کومیان اندرین میان که منم	کفتی اسرار در میان آور
اینچنین ساکن روان که منم	کیشود این روان من ساکن
بو العجب بحر بی کران که منم	بحر من غرقه کشت هم در خویش
کاین کین دوکم شد در آن جهان که منم	این جهان وان جهان مرا مطلب
طرفه بی سود بی زبان که منم	فارغ از سودم و زبان چو عدم
عین چه بود درین عیان که منم	کفتم ای جان تو عین مایی کفتم
در زبان نامدست آن که منم	کفتم آنی بکفت های خوش
اینت کویان بی زبان که منم	کفتم اندر زبان چو در نامد
اینت بی پای یا روان که منم	می شدم در فنا چومه بی پای
درچنین ظاهر نهان که منم	بانک آمدچهی دوی نیکر
نادره بحر و کنج کان که منم	شمس تبریز را که دیدم من

Ah ben ne kadar renksiz ve nam-ü- nişanesiz bir adam imişim. Yani, kim ve ne olduğunun anlaşılması ne kadar güç bir adam imişim! Ben kendimi olduğum gibi nasıl görebilirim! :

Bana: gizli şeyleri ortaya koy diyorsun. Benim bulunduğum bu yerde orta neresidir bilmiyorum.

Ben, böyle hem sâkin görünür hem yürür iken (yâni hem sü-

kûnette hem harekette iken) benim ruhum nasıl sükûnet bulur?

Benim denizim kendinde gark olup gitti; ben ne acayip ve ucu bucağı bulunmaz bir deniz imişim!

Bu cihanda ve o bir cihanda beni sorup arama (yâni bu iki dünyada da beni isteme) Çünkü benim bulunduğum cihanda bunların her ikisi de kayıp ve mahvolup gitmiştir.

Ben, adem gibi faydadan da *zarardan da müberrayım*. Ben ne kârı, ne zararı olan ne garip bir adamım. (Ben kârı da zararı da olmıyan ne garip bir adamım!)

Ona şöyle dedim: Ey ruhum, sen bizim aynımız ve kendimizsin. Şöyle cevap verdi: Ben böyle apaçık ve ayan iken aynın ne hükümü olur?

Ben ona: Sen o musun? deyince: Aman, sus! Benim ne olduğum daha dile gelmemiştir. Yani daha ne söylenilmiş ne anlaşılmıştır dedi.

Yine ona: Evet lisanla söylenilmemiştir, lâkin işte sen. dil ile söylemeğe ihtiyaç olmaksızın: o, benim! demektesin, dedim.

Ay gibi ayaksız olarak fenaya doğru yürüyüp gidiyordum; işte hem ayaksızım hem koşmaktayım, buna sen ne dersin?

Nâgihan kulağıma şöyle bir ses geldi: Niçin koşuyorsun? Bak sana bana ki hem gizliyim hem ayânım. Buna ne dersin?

Şemsi Tebriziye mülâki olduktan sonra artık ben ancak denizlerde bulunan nevadirden ve madenlerde ele geçen hazâyinden sayılırım. (3)

Eflakî, bu halden pek mütehassis olan sanatkârın geçirdiği heyecanları anlatırken Aynüddevenin hayretinden kalemlerini kırdığını ve dışarıya çıktığını kaydediyor. Vakıa, Mevlâna gibi büyük bir dâhinin bu ânlarda müteaddit Mimik hareketleri yapmış olması pek kabildir. Fakat şu noktayı da kat'iyen unutmamak lâzımdır ki, yapılan resimler şayet Mevlâna'ya benzememiş olsaydı Eflâkinin fikri âksine Aynüddevenin resimleri Gürcü hatuna götürmesine lüzum kalmazdı. Binaenaleyh, resimler bir hatıra olarak daima saklanabilecek bir benzerliği taşıyordu.

Onun içindir ki Aynüddeve Gürcü hatunun emrini muvaffakiyetle yerine getirdi ve 20 resmi hatuna teslim etti. Gürcü hatun, resimleri bir sandığa koydu ve beraberinde Kayseriye götürdü.

(3) Bu gazeli aziz dostum Hüseyin Daniş ölümünden bir kaç gün evvel Türkçeye çevirmişti. Bir çok kıymetli eserler kazandırdığı Türklüğe en son bir hediye olmuştur. Mevlâna'nın yüzü suyu hürmetine işlediği bu iyiliğinden adını burada rahmetle yadediyorum.

Eflâkî resimlerin ne kadar müddet içinde yapıldığını söylemiyor yalnız onların kâğıt üzerine yapıldığını ve siyah kalemle çizildiğini işaret ediyor. Gürcü hatun, Mevlânaya hasret çektiği zamanlarda bu resimlere bakardı. Bu suretle derin özleyişlerini gidermeğe çalışırdı. Sanatkâr, bundan sonra ikinci bir eser olarak Mevlâna'nın Başneyzeni Hamza Dedenin bir portresini vucuda getirmiştir. 4)

Bu eserin de ne zaman vucuda getirildiği malûm olmamakla beraber Mevlânanın sağlığında işlendiği gayet muhakkaktır. Çünkü Hamzadede Mevlâna hayatta bulunduğu zamanda vefat etmiştir. Hattâ öldüğünde, Mevlâna kendi elile onu mezarına götürmüştür. Bu hususta gerek Eflâkî ve gerek onun tercümesi Mesnevihan Mahmut dede sevakibinde kâfi derecede izahat vardır. Binaenaleyh dedenin hayatını böylece belli ettikten sonra mezkûr eserin bugün meydanda olmadığını ve fakat ancak mezkûr resimden Hasıp dede tarafından yapılmış bir kopyasının koleksiyonumda olduğunu haber veririm.

Bendeki bu kopyaya göre: resim, Hamza dedeyi ayak üzeri pozunda göstermektedir. Büyüklüğü 20×15 sm. dir. Resimdeki renkler ve kıyafet Selçukî devrini pek açık bir surette belli etmektedir. Bilhassa, çizgi ve renk itibariyle pek iyi bir teknik taşıdığı gibi menazır kuvveti de pek üstün bir değere misal olmaktadır. Bununla beraber, kopya eden ressamın, mütemmim düşünceler de kopya esnasında ibraz etmiş olması pek mümkündür. Bilhassa bu mevcudiyet kıyafette pek açık bir halde bulunmaktadır.

Sonradan sanatkârı tamamen saraydan ayrılmış ve Mevlânaya bende o'muş görüyorum. Nitekim bu yıllarda resim kuvvetini daha ileri götürmek belki de diğer mektep tarzını etüd etmek maksadile İstanbula müteaddit seyahatler iera ediyor. Hattâ, Eflâkî'nin Kaluyan ağzından naklettiği bu haberlerde onuncu seyahatinde bir sene kadar İstanbul'da bir Manastırda papazın yanında hizmet ettiğini ve fakat bir gün mezkûr Manastırda Bizanslı bir nakkaşın İsa ve Meryem tablosunu birlikte Konyaya getirdiğini söylemektedir.

Kendisini epey bir zaman Konyada mensupları arasında görmeyen Mevlâna, nereden olduğunu sormuş Aynüddeve de mesleği anlattıktan sonra Mevlâna resmi görmek istemiş ve ressam derhal tabloyu Mevlânanın gözü önüne getirmiş koymuştur. Mevlâna, tabloyu uzun uzadıya inceledikten sonra pek güzel bir eser olduğunu

(4) Aynı sanatkârın başka bir ressam tarafından yapılmış bir portresi Ankarada Etnografya müzesinde bulunmaktadır. Bu eser, koleksiyonumdaki portrenin pozunda değildir.

Aynüddeveye söylemiştir. Binenaleh, sanatkârın resim şubelerinde büyük bir kuvveti olduğu gibi portrecilikte de onlardan daha üstün olduğunu kabul edebilirim.

Fakat, çok acıklıdır ki ressamın bunlardan başka daha ne gibi eserlere sahip bulunduğu ve kendisinin kaç yılında vefat ettiği hakkında hiç bir vesikaya malik bulunmıyorum. Mevlâna türbesi civarında ve diğer mezarlıklarda kabrini kaç senedir aradığım halde bulmak kabil olmadı. Herhalde pek umuyorum ki hayatını sanat heyecanlarını Mevlânanın aşkıyla geçiren bu değerli Mevlevî ressamı belki de pirinin ruhunun dolaştığı Konya muhitinden uzakta yatmamaktadır. Fakat, nerede ve hangi kaybolmuş mezar taşının altındadır?

Şeyh Bedreddin Yavaş شيخ بدر الدين يواش المعروف بالنقاش da Konya mektebi talebeleri Mevlevî ressamları arasında zikre şayan bir sanatkârdır. Hayatına dair melevî menbalarındaki bilgilere göre: Mevlâna hayatta iken kendilerine Konyada mürid olmuş, Mevlâna ve oğlu zamanında olmak üzere uzun bir hayat sürmüştür. Bedreddinin adı menakiplerde sık sık geçmektedir. Birçok hikâyeler ağzından zaptolunarak nakledilmektedir. Her halde onun da sanat hayatına Konyada başlamış olması ve bazı eserler vucude getirdiği mezkûr vesikaların bahsetmelerile malûm olmaktadır. 5)

Bilhassa, sanatkâr resimde en çok duvar süsleriyle meşgul olarak bu uğurda pek zengin bir seri bırakmıştır. Meselâ: Bu eserlerden bazıları Hüsameddin Çelebinin şehir konağında ve Meram'daki bağ hümmam'ında bulunuyordu. Fakat bir çok aramalarıma rağmen bu eserlerden hiç bir örnek ortada değildir. Yalnız, Fresk şubesinin o devirde pek ziyade rağbet bulduğu ve gayet zengin eserler işlendiği müteferrik vesikalarda okunmaktadır. Hattâ buna benziyen pek olgun bir seri dördüncü Kılınc Arslan'ın sarayında işlemişler pek yakın zamanlara kadar duruyordu.

Fakat, bu gün gerek son eserin ve gerekse Yavaş'ın işlediği nakışlar ortada olmadığı için sanat değerleri hakkında teferruatlı bildirilte bulunmak kabil değildir. Yalnız mezkûr resim çalışmasının Selçukiler vaktında eski Türklerin takip ettikleri bir işçilik dahilinde devam ettirildiğini işaret edebilirim. Sanatkârın Mevlâna türbesi (1273) dahilinde bazı iç resimleri işlemiş olması pek mümkündür. Çünkü, sanat-

(5) Eflâkî de iki şeyh Bedreddin adı geçiyor. Her ikisi de Mevlâna'nın dervişlerinden bulunuyor. Fakat, obiri mimardır. (1273)de Mevlâna'nın üzerine kurulan türbeyi inşa etmiştir. Taşilât almak için Mevlâna türbesi etüdüme bakabilirsiniz.

kâr Mevlâna'nın vefatı anlarında Konya'da bulunuyor ve orada yapılan bu sanatî harekete iştirâk etmiş olması daima düşünülebilir.

Lâkin, mezkûr eserin de o günkü mevcudiyeti mütemmim bazı sanatkâr faaliyetlerle renk yönünden yenilikler kazanmış olmasına rağmen, esas ana çizgilerdeki mevcudiyetin Yavaş tarafından işlenmiş olabileceğini düşünüyorum. Bu ilk faaliyetini mimar Bedreddin ve Abdülvahit yanında icra etmiş olduğu kanaatini taşıyorum. Mezkûr eserdeki yenilikleri ayırmak suretile asıl eser hakkında düşüncelerimi söylemek istiyorsam sanatkârın çalıştığı branşta kuvvetli bir ressam olduğu ve bilhassa kuvvetli çizgilerin büyük bir olgunluk içinde daima gözleri kendine çektiği kuvvetle fark olabılır.

Tamamile figürsüz bir mevzu işgal eden bu eserler, herhalde muasırleri arasında pek iyi bir notla karşılanabilecek bir varlıktadır. O devir çini ve taşları üzerinde tesadüf ettiğim ufak ölçülü tek resimler düz ve düz olmayan yüzlerde daha büyük bir kalıp içinde terkip olmuşlardır. Bilhassa, bu izlerle sanatkârın resim şubesi yanında heykeltıraş ve kabartma işçiliğine de vakıf olduğu anlaşılmaktadır. Fakat, pek yazıktır ki diğer sanatkâr hakkında tesadüf ettiğim ergellere bu zavallı ressam şahsiyetinde de rastlıyorum. Bunun da onun gibi ölüm yılı ve mütemmim eserleri hakkında büyük bir talihsizliğe maruz kalıyorum.

Aynı devrin müteakip ressamı arasında sanatkâr hüviyeti yanında daha çok ilim mevcudiyetiyle tanınan Alâeddini - Seryanuş ^{علاءالدین سریانوش} vardır ki, menakiplerin kayıtlarına nazaran: Mevlâna zamanında derviş olmuş ressamıdır. Bilhassa mezkûr vesikalardaki bildirilerde kendisinin bir gece rüyada herhangi bir sebepten idamına lüzum görülmüş ve fakat idama giderken Mevlâna'ya yolda tesadüf ve şefaati üzerine serbest bırakıldıktan sonra bende olmuştu. Bundan sonra, hakikî bir itikat içinde Mevlâna'nın yolunda yürüyerek, mürşidinin dikkatini celbetmeğe kendini vermiştir. 6)

Bu suretle pek az zaman içinde dikkati çekebilecek bir mevcudiyete erişmiştir. Menakiplere göre: bir çok defalar Mevlâna'nın sohbetlerine devam etmiş ve mevlâna'ya ait pek zengin nakilleri vardır. Hattâ, oradaki hatıralarda kendisine bu ismin Mevlâna tara-

6) Eflâkide muhtelif bildiriler arasında bir gün Ahi Ahmet ile aralarında sema ve raks üzerine ceryan etmiş bir münakaşadan bahis vardır. Seryanuş'un dini mevzularda üstün bir kuvvete mâlik olduğunu pek açık bir surette anlatmaktadır.

fından verildiği zikredilmektedir. İlk zamanlarda Müslüman olmadığı ve fakat Mevlânaya intisap ettikten sonra İslâmiyeti kabul ettiği kayıt olunmaktadır. O zamanki Mevlâna mensupları arasında yüksek ilim mevcudiyeti yanında bir o kadar da sanatta değeri vardı. Fakat birinci hüviyeti hakkında ne kadar geniş kayıtlara tesadüf ediyorsam maalesef resimdeki mevkii hakkında pek muhtasar işaretlere mâlik bulunuyorum.

Konyalı olması büyük bir ihtimal dahilinde olan sanatkârın hayatının diğer taraflarını göstermek için bugün elde mevcut vesikalar yalnız Mevlevî menbalara inhisar etmektedir. Bilhassa, bu vesikalarda pek kapalı bir surette duran sanat mevcudiyetinden ziyade daha çok ilimdeki faaliyetleri etrafında toplanmaktadır.

Nitekim bu noktaya temas eden bazı satırlarda onun bir çokları ile ilim münakaşalarında bulunduğunu ve karşısındakilere daima üstün geldiğini anlatmaktadır. Binaenaleyh, pek kısa olarak dokunduğum bu ismin, sanat heyecanlarına dair misallerini vermektan istemiyerek mahrum bulunuyorum.

Aynı devirde Şahabeddin isimli bir ressam geçmektedir. Bilhassa, ismin menakiplerde Mevlâna'dan bahseden sahifelerde zikredilmesine bakarsam her halde yakın müridlerden biri olduğuna hükmedebilirim. Sanat hayatına temas eden haberler maalesef pek ufak satırları tecavüz etmemektedir. Meselâ: Mevlâna bizzat (Divan-ı kebir cild 2) de yazdığı şiirler arasında bu ismi zikretmektedir. Herhalde Mevlâna'nın bahsettiği bu isimle Eflâkînin geçtiği ismin aynı şahıs olabileceğini düşünüyorum. 7)

Fakat, gerek Divan-ı kebirde ve gerek Eflâkî'deki kayıtlar da sanatkârın hayatını tamamile izah etmekten çok uzaktır. Her iki kitabın yazılışlarındaki gaye göz önünde tutulacak olursa bu hususta iki me'hazin de kabahatli olmadıklarını anıyabiliriz. Bunların haricindeki bütün menbalar ise aynı düşünce ve faaliyeti veriyorlar. Binaenaleyh, Mevlevî menbalarının dışında pek çok eserleri gözden geçirdiğim halde, bu husustaki aradıklarımı bulmuş değilim. Ben de bu zaruret ve mecburiyet karşısında sanatkârın yalnız adını haber vermekle iktifa ediyorum.

Mevlâna sağlığında derviş olan ressamıardan biri de Kaluyan'dır.

7) Mevlâna bu şiirlerinde Konyanın o zamanki medreseleri arasında Akıncı adile bir medrese bulunduğundan ve içinde hüner sahibi pek çok dervişler ikamet ettiğinden bahsetmektedir. Mezkûr medrese bugün ortada olmamakla beraber şimdiki Kız muallim mektebinin olduğu yerde bulunuyordu.

Mevlevî menbaları kendisinin yaşadığı yılların sanat hayatında pek kuvvetli olduğunu kaydediyorlar. O da Alâeddin Siryanuş gibi Mevlâna'yı tanıdıktan ve kendisine intisap ettik'en sonra İslâmiyeti kabul etmiştir. Bilhassa, resimde aynı branşda çalıştığı Aynüdaevle ile uzun müddet arkadaşlık etmiş ve menakiplerdeki bir çok hikâyeler Kaluyan ağzından naklolunmaktadır. Sanatkâr, asıl itibarile Konyalı zengin bir âileye mensuptur. Mezkûr ailenin ismi Beyşehir'deki Eşref oğlu camiine ait (696) tarihli bir vakfiyede geçmektedir.

Bu vesikadan pek güzel anlıyorum ki mezkûr âilenin Konya haricinde müteaddit arazisi bulunuyordu. Vakıa, bu âilenin Konya'daki mevcudiyetine dair yaptığım araştırmalarda henüz bir vesika bulunmuş değilim. Mamafi, yukardaki vakfiyyeden Beyşehir'de ikamet ettiklerine dair bir düşünce hatırıma geliyorsa da; Sivasta (1271) tarihli bir taşta sanatkârın adı Kâluyanül Konevi كالويان القنوي diye geçmektedir. Belki de sanatkâr doğrudan doğruya Konya'da doğmuş ve fakat âilesi Beyşehir'de ikamet ediyordu.

Binaenaleyh, taş vesikalara göre de sanatkârın iyi bir mimar ve heykeltıraş olduğu anlaşılmaktadır. Kaluyanın ne kadar müddet Beyşehirde ikamet ettiği belli değildir. Yalnız, muhtelif tarihli vesikalara nazaran bazan Antalyada, bazan Iğında, Akşehirde, Sivasta ve hayatının büyük bir kısmını da Konyada geçirmiştir. Kıymetli sanatkârın ressamlıktaki faaliyetlerine ait izler, âbideler üzerinde işlediği süs ve plâstik örnekleri veren desenlerdir ki, bu eserlerle onun asıl branşı olan portreleri kadar belki canlı ve onlar kadar belki kuvvetli misaller olduğunu göstermektedir.

Bilhassa, sanatkâr Antalya (1219), Ilgın (1267), Sivas (1271) deki eserleri Mevlânaya intisap ettiği ve fakat henüz Müslüman adını almadığı zamanlarda vücade getirdiği gibi, Nalıncı türbesi (1200), Sahibata (1283), Karatay (1251), İnce minare (1263) eserlerinde ise İslâm dinine döndükten sonra *Kelûk bin Abdullah* imzasını kullanmıştır. bütün bunlara rağmen belki de sanatta Kaluyan adında bizim Müslüman bildiğimiz bir ismi taşıyordu ki mezkûr isim Türkler arasında hususile Müslümanlarda müteaddit âilelerde ad olarak geçmektedir. 8)

8] Y. Aykut bu ismi Gölük şeklinde kabul ediyor. Halbuki Kelûk bin Abdullahın doğrudan doğruya Müslüman olması benim henüz kabul edemeyeceğim bir iddiadır. Meselâ ismin sonunda Abdullah ek kelimesinin bulunması onun pek kat'i olarak sonradan Müslüman olduğunu isbat ettiği gibi Selçukiler devrinde bu türlü Müslüman adlarıyla bir çok şahısları hatırlıyorum. Mevlevî menbalarındaki mevcut kayıtlar da benim bu fikrimi tamamiyle haklı göstermektedir.

Bu meseleye dair Garpli müdekkiklerden söz açanlar, ya onu doğrudan doğruya bir Müslüman adı *Kelûk bin Abdullah* كلوک بن عبدالله ismile zikrediyorlar, ve vahut (Sivas Divriki S. 21. Nota 4) olduğu gibi, bu hususta bazı noktaları kaydediyor. Meselâ. Orada CL. Huart (konias.163.) dan naklen verilen izahlar arasında Kâluyan isminin menşei hakkında bir takım mütalâalar ileri sürülmektedir. Bunların içerisinde İmparator Jan'ın alemini misal alarak aralarında Yunanca Kaluyanist kelimesile nisbet arayanlar olduğu gibi, fikirlerini bir neticeye bağlamadan bazı düşünceler ileri atmakla iktifa edenler de vardır.

CL. Huart, Kaluyan ismini Rum farzediyor ki ben bu kanaati biraz tuhaf buluyorum. Aynı düşünce (Sahip Ata Oğulları ile eserleri S. 120/121) iddia olunmaktadır ki, CL. Huart'ın fikri gibi çürüktür. Mekitarist (Kalenkaryan mecmuası nota) kelimeye istikaklardan bir araştırma yapıyor Kel— kuvvet, Kelgh— Cüzellik, Ug heceleri Kenglug ismini teşkil diyor. Her halde, çok zamandanberi ortodoks Türk aile isimlerini teşkil eden bu kelimeler cemi olarak Kenglugyan istimal olunmuştur. O halde Kâluyan كالويان Kelukyan كلوکیان suretinde farz ettiği bu iki ad bir isimden ibarettir.

Taş üzerinde resmin en ince detaylarını işlemiş bir Konya mektebi karakterini tamamiyle tatbik etmektedir. Bütün eserlerde Asyanın muhtelif sanat unsurları pek parlak ve cazip bir fırça ile ortaya konulmuş gibidir. Doğum yılına dair Mevlevî ve başka menbalarda bir kayıt bulunmamakla beraber, muhtelif tarihlerde yaptığı eserlerden uzun yıllar hayatta kaldığını görüyorum. Ondan sonra, ne gibi eserler meydana getirmiştir ve nerede vefat etmiştir bu noktalara aydınlık verecek vesikalari çoktanberi aradığım halde bulmak fırsatından uzak bulunuyorum.

Yalnız, Konyalı Ahmed'in bunun talebesi olması büyük bir ihtimale kabul olunabilir. Mezkûr, sanatkârın çini resimlerinde büyük faaliyeti vardır. her halde, muhtelif eserler işlemiş olmasına ihtimal verdiğim sanatkârın (1218) tarihli Sivastaki eseri, ustasının muahhar zamanlarda yapmış olduğu örnekler arasında bulunduğu için, mezkûr eseri de kendisinin olgun zamanlarına ait misaller yanına kaydetmek lâzımdır. Bu eserlere göre: ressam Ahmet sanatta kendisine pek iyi bir mevkî temin edebilmiş ve en ziyade dekoratif mevzularda kendisini saydırmıştır.

Bilhassa, üstadı Kaluyanın (1300) yıllarına yaklaşan sanat faa-

liyetleri yanında bir çok iç mimarî süslerin vücade getirilmesine iştirâk ettiği her halde ihmal edilmeyecek bir sualdir. Fakat mezkûr tarihe kadar meydana konulmuş eserlerin pek çoklarında pek zengin iç süsleri olduğu halde imzası bulunmamakla beraber, Sivas'ta işlediği eserler arasında stil itibarile büyük bir yakınlık görüyorum, ki bunların da aynı sanatkâr elinden çıkmış olmalarına inanıyorum. Konya'lı Ahmet 13 cü asrın üstün bir dekorcusu ve fakat hayatı tamamen karanlıktan kurtulamamış bir sanatkârdır. 9)

14 cü asırda ise Hacıyülmevlevî ince zevk ve hissile Akşehirde herkesin tanıdığı bir ressamdır. Bu da diğerleri gibi Konya mektebinde tezyîni resmi ele geçirmiş ve kuvvetli örnekler vermeye başlamıştır. Nereli olduğuna dair kat'î bilgim olmamakla beraber, orada sanat yapmasına bakarsam Akşehirli olabileceğini düşünebilirim. Taş üzerinde dekoratif eseri, bir mezar taşını süslemektedir. Eser, Mahmut Hayrani türbesinin sol tarafına düşen Çiçek Hatunun kabrinin iç yüzündedir ki, sanatkârın imzası (resme Hacıyülmevlevî رسم حاجي المولوي) suretinde mahkûktur. 10)

Kendisine ait daha bazı eserlerin olmasını umuyorsam da geçen zaman arasında kaybolmuştur. Bilhassa, saray âilesinden bir hatunun kabrine ait vazifeyi kabul etmesi, kendisinin aynı zamanda saray mensuplarından olabileceğini ümit ettirmektedir. Hacıyülmevlevî ile Türk ressamlığının Selçukîlerden Osmanlılara ne suretle intikal ettiğine vakıf olabiliyoruz. Bu hal, şimdiye kadar ayrı ve rabitasız bir surette incelenen Selçukî devri sanatının bir kül olarak Osmanlılar elinde yaşadığını izah edebilirim. Osmanlılar devrinde daha Bursa mektebi başlamadan evvel Selçukî mektebi tekniği ressam Ahmet bin Abdullah gibi muakiplerle devam ediyordu.

9) Bu adı ilk defa Vanberchem Anadolu'da Arapça kitabeler başlıklı yazısında malûm etmişti. Fakat Sanatkârın şahsiyetini daha fazla aydın edecek işaretleri yapmamaktadır. Mevlevî menbalarında ise bu nokta üstüne hiç bir kayıt yoktur. Ben yalnız Kelûk b'n Abdullah'ın Mevlevî olmasından talebesinin de aynı yolda bulunabileceğini düşünüyorum.

10) Sanatkârın daha bazı eserleri bulunduğunu A. Tevhidin notunda okumuştum. Yakın zamanlarda aynı ismi ve eseri R. Melûl Akşehir mezar kitabelerini toplayan kitabında tekrarlamıştır. Mezkûr eser içinde sanatkârın çalışma tarzına ait daha bazı örnekler vardır. Ora ya bakabilirsiniz.

HUKUK

LOZAN VE MONTRÖ

YAZAN: MİTHAT ŞAKİR ALTAN

Birinde Millî Kurtuluş davamız gerçekleşmiş, diğerinde Yurdumuzun güvenlik ve birlik sistemi tamamlanmıştır. Bu itibarla. Lozan ve Montrö, sınırlarımız içinde her yıl geniş bir heyecanla anılır. Bu tarihî günlerin, bilenlerimiz işitenlerimizce, hep birlikte ve bir arada anılması, onların heyecan ateşinde erimesini bilerek, Millet denilen hayat akışında bütünleşmemiz için artık bir gelenek olmuştur. Şüphesizdir ki, zaman zaman, bizleri birleştirici heyecanlar ve hatıralar olmasaydı hal; aşılmaz çetin bir geçit; gelecek, ulaşılması imkânsız bir diyar olurdu.

Sonu gelmeyen bu oluş içinde, inişleri, çıkışlarıyla ürküntüler ve belki biraz da tiksintiler veren hayata, bizi bağlayan, dönek kürrenin üstünde tutundurabilen işte bu acı veya tatlı heyecanlarımız, hatıralarımızdır.

Nasıl tek olarak hatıralarımız silindiği, heyecanlarımız sustuğu ve söndüğü gün. dayançlarımız eriyip yok oluyor; ve yaşamak taşınmaz bir yüke dönüyorsa, Millet denilen varlıklar için de hatırasız, heyecansız kalmaktan daha acı ne vardır?

İnsanlar, teker teker, şahsî heyecanlarını. ölçüsü ve sınırları çok dar olan ömürlerinde bulurlar. Fakat, Millet olarak, onu, yüz yılları kuşatan tarihlerin derinliklerinde ararlar. Onun kökünü kurutmamak, millet birliğinin, cemiyet yaşayışının ön plânda gelen davasıdır.

Bu kökü yok olan veya kuruyan insan yığınlarının görünüşü, cansız ve bezgindir; acıklı, soğuk bir yığın sürüklenişinden başka bir şey değildir.

Halbuki dünya ölçüsündeki köklerle, yayılışıyla Türk milleti-

nin eşsiz bir tarih zenginliği vardır; ve işte, Lozan ve Montrö bu tarih zenginliğinin son asırda yeni bir duruşudur. Bu iki hâdiseden Lozan'ın değerini taktir edebilmek, ölçebilmek için kanaatımca, iki asırlık tarihî bir gerileyişin uğursuz gidişini sabırla boylamak; dönüşte, Lozana gelince orada bir an durmak ve düşünmek gerektir.

Bu durakta, yaşayan bir millet diriliğinin, yangılar ortasında yükselen ihtişamlı manzarası görülür. Onu, yalnız, seyretmek bile Lozana baha biçmek için yeter.

Lozan, (Milletlerin davaları) sahnesindeki durumu bakımından da bir duruktur. Ancak, o duruşu, gözler önüne sermek; ve sonra millî vecdimizin örgüsüyle tekrar ayağa kaldırmaya ben muktedir değilim.

Ben, ona, bu duruşa, ancak gönlümün bütün tadlarını kendi tarihinde aramak cezbisine tutulmuş bir Türk olarak bakabileceğim.

Buna binaendir ki Lozan'ı düşünürken, onun kaynağı ve temel taşı olarak, 21/22 Haziran 1919 tarihli Amasya tamimini hatırlıyorum.

Amasya tamiminden Lozana kadar giden yol, çetin bir çarpışmadır. Bu çarpışma yolu, hiç bir şeyin yıkamadığı davamızı ve onun yarattığı millî karar ve azmi, Lozan'da şerefli bir barışa, yepyeni bir hayat görüşüne, taze ve genç bir devlete erdirmiştir.

Lozan, iki asrı geçen bir zamandanberi en korkunç ihtiras dalgalarıyla varlığımızı sarsan bir emperyalizmin, diriliğimiz önünde, bütün vasıtalarına rağmen, ciddî ve gerçek bir gerileyişidir.

Ben Lozan'ı, anınca, gözlerimin önünde bu hüzimet tablosu canlanır; ve o tablo içinde Türklüğe açılan geniş afku görürüm.

Lozan, bunun içindir ki, bence her tarihî zaferimizden üstündür; ve onun bize getirdiği imkânlar, millî hayatımız için yemişli bir bahçe gibidir. Çünkü ondan önce, bu memlekette her yeşeren dal ve fikir, istismarcı bir siyaset düzeninin türlü yönlerden işlediği karışık ve müzmin meseleler önünde kurumuştur. Lozan, bu kurutucu şebekenin hukuk ve siyaset bakımlarından kesin bir tasfiyesidir. Hükümlerinin mahiyeti görününden onu, iki tip manzûme halinde mutalâa etmek kabildir:

Birincisi: İmparatorluğumuzu yarı müstakil duruma sürükleyen

ve düşüren siyasî, adli, malî ve iktisadî imtiyazları, bağları tasfiye eden, koparan hükümler manzumesi;

İkincisi: Yeni devletimizin milletler arası mahiyetine, haklar ve vecibelerine ilgilenen ve millî varlığımızı birliğe ve tecanüse kavuşturan esaslar manzumesidir. Her iki bölümü ile tüm halinde, bütün kıymetlerin hercümerç olduğu ve eski nizamların parçalanıp dağıldığı bir anda, haklarımızı eşit şartlarla tesbit eyleyen Lozan, bize temin eylediği şereflerden başka milletler arası sahada da şekil, ruh ve muhteva bakımlarından taşıdığı yeni kıymetlerle yepyeni bir hukuk müessesesi olmuştur. Bu müessese, aynı zamanda, asırlık husumet görüşlerinin üstüne yükselen şark ve garbın manalı bir kavuşağıdır.

Lozan, bu sebebledir ki, diğer bir bakımdan yeni bir zihniyetin zaferi, iki medeniyet âleminin bu zafer ufkü üstünde birbirine yaklaşmasının ilk siyasî ve hukukî senedidir.

Lozanı, siyasî ve hukukî yeni bir müessese olarak tarihte aldığı mevkie ulaştıran âmîle gelince:

Onu, yalnız bir millet diriliğinin değil, ruh uyanıklığında eseri olarak ele almak icabeder. Çünkü, bir milleti ayakta tutan, zaman ve hadise çemberi içinde tehlike ve muhatırlar karşısında ona, başı bulutları tutmuş, geçit vermez, aşındırılmaz bir dağ heybeti veren ruh uyanıklığıdır. Biz Malazgird'in, Niğbolu'nun, Muhac'ın, Plevne'nin ve nihayet İnönü'nün, Sakarya'nın, Dumlupınarın önlerinde birbiri ardısıra karşımıza dikilen husumet cihanlarını devirirken işte böyle millî bir ruh uyanıklığına dayanıyorduk.

Nihayet, aynı ruh uyanıklığı iledir ki, Lozan'da kalan, ve bilhassa bizim için dikkate değer bir pürüz olan Boğazlar meselesini de Montrö de son ve kat'i hal şekline bağladık.

Tarihî önemi, Osmanlı Türk İmparatorluğunun Asya ve Avrupaya yayılan ülkeleri bakımından 14 cü asırdan başlayan Boğazların (Şark meselesi) nin bir unsuru haline gelmesi ve milletler arası münasebetlere tesir edici bir şekil alması 1774 muahedesiledir. Bu muahede ile Kırımın istiklâli tanınmış, ve Karadenize Rusya inmiştir. Bu muahede tarihinden 15 yıl sonra, Asyadaki ilerleyiş bakımından, Rusyanın cenuba doğru genişlemesini engellemek isteyen İngiltere, Osmanlı imparatorluğunun mülkî tamamlığını koruma bahanesile Boğazlar üzerindeki ilgisini ileri sürmüştür. 1789 ihtilâli sıralarına rastlayan bu hâdiseden sonradır ki Boğazları, bir mesele

halinde, hütün şumulü ile belirmiş görüyoruz.

Birbirine zıddolan İngiliz ve Rus ilgi ve görüşleri karşısın da Boğazlar işi, 1833 tarihine kadar, imparatorluğun kara suları olduğu formülü ile idare olundu. Fakat 1833 de Mısır buhranı, imparatorluğu, Hünkâr iskelesi muahedesile Rusyanın kucağına attı Muahedenin Rusyaya temin edeceği istisnai muameleyi, İngiltere reddetti; ve 1841 de sona eren Hünkâr iskelesi muahedesini bu tesir ile yenilenmedi. 1833 ile 1841 arasında Osmanlıların dostluğunu kazanan İngilizler, 1841 de Hünkâr iskelesi muahedesini tadil için toplanan Londra Konferansında boğazların harpte ve barışta kapalı kalmasını temin eylediler; ve Boğazlar birinci Umumi harbe kadar bu prensiple mütalaa olundular.

1907 ve 1915 anlaşmaları ile Rusya, Boğazlar üzerinde, yeni ümitler kazandı. Birinci dünya harbinde Rusyanın itilâf zümresile birlikte hareketi Boğazların rolünü artırdı. Bu artış, Türk tarihinin en büyük şehamet ve vatanperverlik yapraklarından biri olan Çanakkale müdafaasının doğmasını hazırladı. İtilâf devletlerinin ordu ve donanmaları ile yaptıkları bütün saldırılara yalnız göğsünün imanı ile karşı duran Türk oğlunun, kahraman hüviyetine Çanakkale yeri bir âbide oldu. Böylece tarihin şahitliği, sanat ve edebiyatın ölmez dili ile bizim olan ve ebediyete kadar bizim kalacak olan Boğazlar da Sevr muahedesine kadar hâkimiyetimiz devam eyledi.

Anavatanın her parçasının mutlak kurtuluşunu elde etmek için girişilen İstiklâl savaşı Lozanda şerefli bir barışa erdiği zaman, Rus ve İngiliz görüşlerini telif eden bir formülle Boğazlar, Reisliği bize ait olan, bir komisyonun idaresine verildi.

Bu bir pürüzdü. Fakat, 1923 ün milletler arası münasebetlerine göre, bu pürüz, o kadar büyütölmeye değmezdi. Türk'ün uyanık ruhu, kurtuluş savaşının zafer yemişlerini dererken onu gelecek bir fırsat ve imkânâ itimat ve güvenle bırakmıştı. Nihayet, 1936 nın siyasî manzarası, kollektif emniyeti sağlayamayacak bir şekil aldı; ve derhal millî güvenlik sistemimizde bir gedik halinde duran Boğazların kat'î hükümlerimize terki için teşebbüslere girişildi. Montrö'de toplanan konferans, doğru bir barış anlayışıyla Boğazlar da her türlü filî tasarruf haklarımızı tanımakta tereddüd etmedi. Bu itibarla Lozana hâkim olan yeni zihniyyet, Montrö'de barış nizamının değerli bir vesikasını daha yaratarak, Lozanın orijinal hüviyetini teyit eyledi.

Böylece Lozan, nasıl yeni ve sihatli bir dünya görüşünün ve zihniyyetin verimi ise, Montrö de aynı görüşün Lozan barış ve güvenlik sistemi üzerindeki hassaslığının eseridir.

Bu itibarla Lozan ve Montrö millî tarihin şeref yapraklarında yer alan hüviyetleri ile Türk istiklâl ve yükselme davasının milletler hukukî belgeleridir. Onlarda, biz, ruh uyanıklığımızın en yeni ve en yakın heyecan kaynaklarını buluyoruz.

ÖZÜR : Geçen 57 inci sayımızdaki Hukuk inkılabımızda millî hukukumuzun istikbali başlıklı yazımızın (7) inci satırındaki (Daralmıştı kelimesi (azalmıştı), 16 inci sayfada devam eden yazının 25 ci satırındaki (uğraşmak) kelimesi çalışmak dizilmiştir. Okuyucularımızın o suretle düzeltmelerini özürle dileriz.

TARİH

ONBEŞİNCİ ASIR ORTALARINDA İSTANBUL'DA BİR TÜRK BİLGİNİ

HIZIR BEY HAYATI VE ESERLERİ

II

Yazan: A. ERDOĞAN

Kitabesini aynen naklettığımız mezartaşının başlığı yoktur. Gerek Osman Oğullarının ilk devirlerinde ve gerekse eski Selçuk ve diğer Anadolu Beyliklerinde başlık bulundurmamak mutad değildi; Mezar kitabeleri bile büyükler için hazırlanan taşlara münhasır gibi idi. Fatih Mehmet ve oğlu Bayazıd II devirlerinde İstanbul'da başlıklı mezartaşı bulmaya imkân görülemediği gibi kitabeli mezartaşlarına da nadiren tesadüf edilmektedir. Bu devirlerden kalma yazılı mezar taşları pek mahduttur. 857 tarihli görülen başlıklı taşların, neselâ: Sekban Hamza ve sairenin mezartaşlarının başlıklı görülmesi bu iddialara aykırı olamaz. Bunlar sonraları mütevelliler ve diğer mahalleleri halkı tarafından dikilmiş taşlardır ki hepsinde de İstanbul'un fethi tarihi mahkûktur. Bu kanaatımızı kuvvetleştirmek için yazıların ve rakamların tahrir tarzına dikkat edilirse bu devirden kalma eserler olmadığı ilk bakışta anlaşılmış olur.

Hızır bey'in mezartaşındaki rihlet tarihi yukarda arzedildiği üzere ebced hesabı ile dir. Halbuki vefatları o senelere tesadüf eden İstanbul meşairinin hiç birisi hakkında ebced hesabı ile bu manzum tarih söylenmiş değildir. Ebced hesabı ile bu tarzda ilk tarih söyleyen Hızır Bey olmuştur. Fatih Mehmed'in ilk hükümdarlığı zamanında yaptırdığı küçük bir cami hakkında arabca (جامع زيد عمر من عمرة) mısraını manzum olarak Hızır Bey söylemiştir

ki 850 yılını göstermektedir. Bu tarihten evvel Araplar, İranlılar ve Osmanlı Türkleri arasında mensur tarih söylemek mutad olmuşsa da Hızır Bey'e gelinceye kadar Osmanlı şairlerinden hiç birisi manzum tarih bulmaya rağbet eylememişlerdi (1). Hızır Bey'den sonra Osmanlı şâirleri manzum tarih söylemeye fazla rağbet göstererek onun açtığı çığırda yürümüşler ve buna hicri bin tarihinden itibaren daha ziyade ehemmiyet vermişlerdir. Biz 856 senesinde bina o'unan Rumelihisarı için söylenen (بنیان محمدخان) ve 857 de İstanbulun fethi için bulunan (بلدة طيبة) terkiplerinin de yine aynı zatin karihasından çıkmış olduğuna ihtimal veriyoruz.

Hızır Bey'in kudret ve fazileti nisbetinde eser telifine fazla temayül etmediği görülür, İstanbul'da altı yıl kadar süren kadılığında kaleminden çıkan hüccet ve ilâmlar, kendisinin dehâ ve kemalini göstermeye kâfi gelmekle beraber bütün Türk ve Arap ilim müesseselerinde asırlarca okunmuş olan akaiden meşhur Nûniye Kasidesi umumun kabulüne mazhar olmuştur. İslâm akidesi esaslarına ait türkçe, arapça, ve farsça ciltlerle kitaplar yazılmışsa da bunların hiç birisi Kaside-i Nûniye'deki tesir ve nüfuzu göstermekten hayli uzak kalmıştır. Müslümanlar arasında münakaşeyi mucib olan mes'eleleri temami ile tayyederek Kur'an ve Hadis'e uygun olan esasları çocukların bile zihnine sığdıracak bir tarzda ifadeye muvaffak olmuş ve ihtilâfı icab ettiren şeylerden uzaklaşmayı kendisine umde ittihaz eylemiştir. Bu Nûniye Kasidesine bir çok zevat tarafından arabça ve türkçe olmak üzere şerhler yazılmıştır. Hoca Zade ile Üryanî zadenin ve Hayalî'nin şerhleri meşhur olmakla beraber Karslı Davud Efendinin şerhi eski medreselerde daha ziyade şöhret almış, İstanbul'da ve Mısır'da kerraren basılmıştır. Halil Faizî Efendi adlı bir zat dahi ayrıca mezkûr kasideye bir şerh yazmıştır. Muasırlarımızdan Manastırlı İsmail Hakkı efendi merhumun türkçe olarak yazdığı şerh ve terceme Türkiye'nin her bir bucağına yayılmıştır. الحمد لله على الوصف والاشان منزه الحكم عن آثر بطلان beyti ile başlayan bu Nûniye kasidesi İslâmın esaslarına aid ne gibi hükümler varsa ihtiva etmekte ve bu mevzu üzerine yazılan muazzam kitapların münderecatını veciz bir suretle mısraları arasına yerleştirmektedir,

Hızır Bey'in ikinci bir Nûniye Kasidesi daha vardır ki bunu

(1) Fatih Mehmed'in İstanbul'daki camii fetihten sonra inşa olunduğu için bu tarih ile mezkûr camii ilgisi olamayacağı gayet tabiidir. Belki Edirne yahud Bursa'da yapılmış ta sonradan munderis olmuş bir camie aid bulunması ihtimali çok kuvvetlidir. O devre aid yazılan tarihi eserlerde bu tarihi mısraın inşasına söylendiği camii nereden bina olunduğu tesbit edilmemiştir.

tanzim ve Fatih Mehmed'e bizzat taktim eylemiştir. Bir iki gece içinde alalecele inşad ve itmam eylediği için (بحالة ليلة اوليتين) adını verdiği bu Kasidesi ile Hızır Bey, edebî kudretini göstermiş ve kadirşinas hükümdarın gönlüne girebilmiştir. Onun bu ikinci arapça Kasidesi üzerinde Molla Hüsrev ile aralarında bazı münakaşalar cereyan etmiş ve fakat Fatih Mehmed'in huzurunda Hızır Bey ona üstün gelmiştir. Şekayık'ta ve Osmanlı Tarihine dair diğer bazı eserlerde bundan bahsedilmekte ve ibtidasından bir iki beyit te örnek olmak üzere gösterilmekte isede mezkûr Kasidenin tamamı ayrıca toplu bir halde intişar etmiş değildir.

Onun arabça olarak müstezat tarzında bir münacatı daha vardır ki, bu, muasırlarından olan Bursalı Veliüddin zade Ahmed Paşa tarafından tanzir edilmiştir. (2)

Hızır Bey'in bir de Metaliülenvar tercemesi vardır. Bir çok zevat tarafından şerhedilen ve Yanyalı Es'ad Efendi tarafından türkçeye çevrilmiş olan bu arabça eseri, Hızır Bey, Fatih Mehmed'in emri ile farsçaya çevirmiştir ki (3) bir nushası İstanbul'da Ayasofya Kütüphanesinde mevcuttur. (4) Fatih Mehmed'in, mezkûr eserin türkçeye çevrilmesini emretmesi, türklerin İran dilinde dahi kudret sahibi olduklarını göstermek için olsa gerektir.

Bayazıt II devrinde yazılmış olan eski yazma mecmualarda gördüğümüz Hızırî mahlesli dağınık bir çok şiirleri, onun, Türk dilindeki edebî kudretini de bize fazlasile gösterebilmektedir. Şurada birer birer nakledeceğimiz bu gazellerden de anlaşılacağı üzere Hızır Bey, devrinin bir bakımdan Nedim'i, bir bakımdan ise Baki ve Füzûlisi derecesinde bir şâir olduğuna hükmedilebilir:

1

Cefa tîğiyle sinem pâre pâre
Ciğer gamzen okundan yâre yâre.
Yiler ağyar it gibi yanınca
Meğer çıkmıştır ol dilber şikâre.

(2)- Bazı divan nushalarında ve mecmualarda tesadüf edilen bu nazariyyeyi meşhur müverrik Mustafa Alî Efendi, sair nazirelerle ve kendi naziresi ile birlikte nesretmiştir (Bak: Künhülakbar Matbu, kısmı, V, 230).

(3)- Metaliülenvar Kadı Sıracüddin-i Ürmevî'nin pek maruf bir eseridir. Bu zat, Konyada Musalla kabristanında gömülüdür. Bazı cehele bunun, Mevlana Celalüddin-i Rumi'ye aleyhdarlığına inandıkları için eski postnışinlerden birisi mezartaşını ortadan kaldırmış ve kitabesini sildirek konağının bir köşesine koydurmuştur.

(4)- Aysofya Kütüphanesi No: 2486-2487.

Yeter gezdi cefa bahrinde ol yâr
Nola şimdengiru gelse kenâre.

Seni methettiçün şiirim ey dost
Teberrük iledürler her diyâre.

Revadır Hızırî ko çeksün cefasın
Niçün dil verdi her cay i nigâre.

2

Anın ki izarın gibi bir verdi teri var
Bülbül gibi her subh fığan itse yeri var.

Ol gonca lebin busesin almağa sehergâh
Gülşende gülün ağzı dolu simü zeri var.

Baş üzre tutarsan yeridir zülfünü ey dost
Dil saydı gibi çünkim anın bir hüneri var.

Aşk içre heman kendüzünü görme rakîba
Bu devr-i felektir niçesinden beteri var.

Ebyatı nola Hızırî'nin irerse kemale
Bu san'atı şiiriyede hoş nokteleri var.

3

Ger hicab olur ise talat-ı canane benim
Bir avuç hâk nedir kim kala gözümde benim.

Sen mehin mührle âlemde elim yumakiçin
Akıtayım güneşü tas felektir leğenim.

Niçe sabreyleyü ben dost cefa tirine kim
Taş değildir yüreğim burç değildir bedenim.

Dil yanar şem' gibi sine dolu nakşi nigâr
Hüsne fanusu hayal örtüsüdür pirehenim.

Doldu kanıla ciğer lâle gibi Hızırî henüz
Yüzüme berkle bakmadı o gonca dehenim.

4

Ey sanem cevriye can almak çok olmuş hu sana
Yürü şimdengiru terkettim seni yahu sana

Sile virüp âlemi akıtma her dem yaşıma
Destum hayreylemez ahir bu kanlu su sana.

Çünki aldun buyı zülfün doğrı halinden ümid
Yürü ey badi saba olunca yine bu sana.

Ol gözü mestaneye uydun çün ey dil yürü
Geceler ta subhadek olsun haram uyhu sana.

Hızrıya ıskında sıdkın bilse ger dilber senin
Subholunca her gece olurdu hem pehlu sana.

5

Şebbaz ı zülfünün ki gönül saydı kârıdır
Dil i mürğ daim ey sanem ânın şikârıdır

Şol tir-i gam ki sinede can gibi sakludur.
Bir kaşları keman güzelin yadigârıdır.

Hicrinle çektiğüm gamına sor ki ol benim
Biçâre gönlümün sanma iki yarındır.

Yaşlar dökerse didelerim dembedem nola
Yaran deniz mi andaki derya kenarındır.

Hızrî nedir ki tuta cihanı gazellerin
Veren yoktur ol güzelin itibarıdır(5).

6

Saçının her kılın yarattı bir dar
Ki anda kıla uşşakını berdar.

Mataı vasle can nakdiyle ey dil
Sakın hicranı var olma hırıdar.

Miyanınla dehanın fikri aldı
Beni yok yire ne ol, ne de bu var.

Dilü can virüp alma han-ı vaslin
Yi iç yârile itme satu bâzâr.

Ruhun şevkiyle can virirse Hızrî
Mezarı ey yüzü gül ola gülzâr.

7

Çâk idem şevkile gonca gibi pireheni
Söze başlasa eğer nazile şirin deheni

(5) Bu gazele Hayalî, Basırî, Revanî Kandî Vechî Sun'î, Kudsî, Ârifî, ve Haşbî gibi bir çok şâirler tarafından nazireler söylenmiştir.

Geçüben bağı delik inlerken mecliate
Neye benzetti ki yârap görecek yâr beni

Gittin ol dîv rakib ile elimden ne gelür
Ey peri var yûri ısmarladım Allah'a seni

Gerçi hüsnile Süleymansın ey şeyh bilürüz
Mahrem etme kerem et kendüne her Ehremen'i

Hızrî Sürer ise yüz yâri izin tozuna
Kulluğa çünki kabul ettin sen ey şeyh ani

8

Kıl lâle sohbetini ki çağındadır dahi
Var gül müsafirine ki bağındadır dahi

Gül leşkeri haberlerini lâleden işit
Kim şimdi geldi tozu ayağındadır dahi

Vermiş saba benefşeye peygam ı zülfî yâr
Ol izzetin havası dimağındadır dahi.

Ey bülbül âh ı serd ile bad i hazan gibi
Gül goncasına değme budağındadır. dahi

Ab ı hayat-ı hüsnünü zulûmat kapladı
Hızrî henüz yâr serağındadır dahi.

9

Etmedi âhım eser ey gözleri âhû sana
Bivefa dildarımıştın dostum yahu sana

Ok gibi ben değrüyüm yolunda amma kim rakib
İğri sözler söylemiştir ey kemanebru sana

Ey gönül ışk odına yanmak helâl olsun sana
Kim gözi mihrinden ol mahın haram uyhu sana

Ey vefasız yanılup mihrü vefa harfin oku
Niçe bir çevrû cefa ezberlemektir hu sana

Hızrıya ıskında sıdkın bilse ger dilber senin
Subholunca her gece olurdu hempehlu sana.

10

Gülşen i canda revan oldu iki ruh ı revan
Birisi mah ı münevver, biri gün gibi iyan

İkisi iki güzeldir ki bulunmaz hiç nazir
Biri devrinde Süleyman, birinin adı Sinan

Birinin kameti tûba, birinindir sidreboy
Birisi tavus kuşudur, birisi hur i cinan

İkisi iki elimden yapışıp iletiler
Birisi iki gözümde akıdır eşk-i revan

Hızriya istediği senden o şirin dehenin
Fehmedersen birisi dildir, birisi anın da can.

11

Çünkü ten mülkünden ol ne simü zer ister haraç
Aşıkisen sen dahi döndürme yüzün gözün aç

Dilde âtes, gözde nem, başta hava, femde hâk
İtidal ermezse huyundan eğer gitti mizaç,

Benzedirmiş iğri re'y idüp hilâli kaşına
Geç rakibi gör niçe tab'ında vardır i'vicaç

Her kaçan kim zehr—i mar—ı zülfikâr etse dile
Ol tabib—i can zeban—ı la'lile ider ilaç

Hızriya dil sanduğun kanlu yaştan buldular
Ab hiç bir dem karar etmez şikest olsa zücac.

12

Ne hazan oldu ki ol tâze gülistanında
Tutuğ âsârı belürmüş gül—i handanında

Çeşm—i bimara asa eyledi müjganlarını
Hastalık kâr ideli ol gözi mestanında

Teb gelüp söyle uçuklu gibi kim dehenimde
Lerzeler zahir olur servü hıramanımda

Sararup gün gibi divara dayanup gezinür
Şol kadar zaaf var ol mihr—i dirahşanımda

Aksi düşmüş ruhümün ruhleri âyînesine
Zerdruluk odır ey dil ruhi tabanımda

Kolum iligine düğümler urup dolayu ben
Sitma bağı yerine gerden—i cananımda

13

Çü dergâhına ol yârın yüzüm sürmek yasağ olmuş
Nolu şimdengiru âlemde ya ölmüş, ya sağ olmuş

Yaşım bahrinde şol denlu boyanmış kirpiğim kana
Cüzeller âni sanurlar ki mercandan budağ olmuş

Niçe yıl hançer—i gamzen benim gönlümde yer almış
Bizimle şimdi ey diller neden kılınç bıçağ olmuş

Mahalle itleri ile eşiginde ben de ağıyarın
Heman ol kelbe dönmüşüm gibiyim cennet durağ olmuş

Ne gam kim Hızrî daim kuh—ı gamde olsa ey diller
Sana âşık olalıdan ana dağ üstü bağ olmuş

14

Ah kim aldı ele yâr cefakârlığı
Benzer unuttu yine kaide-i yârlığı

Çünkü vasolmaz imiş zülfüne bendolmasa dil
Âdet ittim sanma ben de giriftarlığı

Sihriyle gözleri dil mülkünü kıldı harab
Kimden öğrendi aceb ol da bu mekkârlığı

Dil hudadan diler ol dilberi düşde göricek
Ki ol uyhudan ana virmeye bîdarlığı.

Zahida cürm ise mey içmek eğer dilberle
Terkidem gibi değildir bu günehkârlığı.

Her kaçan vasl i metâina baha isteseler
Nakd-i cânîyle komaz Hızrî harabdarlığı.

15

Haz bulursa gam değil ey dil ruh-i dildârde
Çün gül olan daima olur miyanı hârde

Bülbüle zahmurmağa peykânlu okudur gülün
Her nihal i gonca kim var kûşe i gülzârde

Hâk-i sinemde ruhın şevkiyle olan dağlar
Gül gibi yitiştirürler âni kim divarde

Hürü gılman ravza i rıdvan gerekmez Hızriye
Sen yetersin yârde, gülzârde, didârde.

TARİH

KONYA TARİHİNİN ROMANTİK DEVİRLERİ

Yazan: NACİ FİKRET BAŞTAK

Muhterem Üstad M. Muhlis Konera

Ortasında, Neolitik bir Tümüls, olan ve her halde üzerinde, onbin senelik bir kıdem Anka'sının kanat açtığı Alâeddin tepesi, kuru bir toprak yığını değildir; Belki mânâlarla, ibretlerle, tarihi hakikatlerle dolu bir define, bir hazinedir. Onun üzerine çıkıpta, başını eline dayayarak mütefekkirane temaşaya dalacak olan bir muasır "Volney,, orada, herhalde Palmyre, Tedmür harabelerinden daha ziyade kendisini tefekkür ve mürakabenin derinliklerine, enginleriae sevkedecek manzaralar ve sermayeler bulacaktır. Derin ve geniş manasile gören gözlere ve düşünen bir dimağa mâlik olan böyle bir "Volney,, acaba orada neler görmeyecek, neler düşünmeyecektir? Bir kerre Konya işte sırf bu Prehistorique tepenin delâletile tâ Neolithique devre yükselmektedir. (Neolithique) devir: o, ne şâirane bir devirdir! O kadar şâirane, o kadar romantik, o kadar sihir ve füsün ile dolu bir devir, beşeriyetin tarihinde artık bir daha geçmeyecektir; çünkü o devir, beşeriyetin yahut daha doğrusu beşerî medeniyetin (doğuş) devridir. O devir, medeniyetin pembe renklerle müzeyyen fecri, şehir vaktidir; o devir, henüz karanlıktan tamamen kurtulmamış, henüz aydınlanmağa başlamış, eşya ve menazır müphem bir suertte kendini göstermeğe yüz tutmuştur. Tatlı bir rüyanın tesiri altında kalan ve yahut hayatında ilk defa "Sahba", ile sermest olan bir insanın duyduğu hazlarla mukayese olunabilen bu devrin sihir ve lezâizi her türlü tarifi üstündedir. Bir kerre beşeriyet, artık Paleolitik denilen ve hemen tamamen

vahşetten ibaret olan korkunç ve muzlim devirden kurtulmuş, medeniyetin, şimdiki anladığımız mânâ ile (insanlık) ın aydınlığı içine girmeğe başlamıştır. (Paleolitik) devirde yarım yamalak bir surette başlayan (Din), bu devirde tamamen "taazzî,, etmiş ve kuvvetlenmiştir. Her yerde dinin tesirâtı ve dinî eserler görülmektedir. Bu dinden biraz sonra felsefe doğacak, ilim doğacak, her şey doğacaktır. İşte Dolmen'ler, Menhir'ler. Tümrüs'ler hep o devrin ve o devirdeki dinin düşüncelerin ve gayretlerin mahsulüdür.

İşte Konya şehrinin ortasında bulunan ve bazılarının bir Selçukî eseri zannettikleri (Alâeddin) tepesi de o güzel, o pembe, o pürsahir ve füsün neolitik devirden kalma bir Tümülsdür; ve her Tümüls gibi sırf ölüleri defnetmek ve dinî eserleri hıfz ve teyit eylemek maksadile vücade getirilmiştir. Dünyanın bir çok yerlerinde Tümülsler vardır ve her yerde oraya mahsus isimler alırlar.. Her nerede Tümüls varsa bunlar muhakkak surette Neolitik bir medeniyetin şahitleri, vesikaları olmuşlardır.

Sardenya'da (Noraghe), İngilterede (Barrows) eski Gaule'de (Galgal), Siberya ve Türkistanda (kurgan, Peru'da (şülpa), Hindistan da (stupa) ve Fransa'nın bazı mahallerinde (Pujol) yahut (püy—joli) isimlerini aldığı gibi Anadolu'da da (yüğ) ve (Höyüğ) namlarını alırlar. Araplar sadece (Tell) derler.

Konyada Alâeddin tepesinden başka diğer bir takım Tümüls ler daha vardır: Bunlar hep şehrin etrafındadır; Konyanın şarkında Şeyhalman mahallesinin müntehasında (İlbiz) yüğü, ki belki de doğrusu (İbris) yüğü olsa gerektir. Sonra Konya ile (Hatıp) arasında (Karayüğ), konya ile (Kaşınhan) arasında (Abdürreşit yüğü) ve Konyanın dokuz saat kadar şimalinde (Sızma yüğü), [Bu tepede 1924 senesi yazında hafriyat yapılmış ve çıkan âsâr kısmen Neolitik devre, kısmen de Phrygia'lılar zamanına ait bulunmuştur.

Hâli hazırda bizce tamamen meçbul ve karanlık bulunan Neolitik devirden sonra Konya hıttasında (Lüi—Luvi) yahut Lugga ve yahutta Luka'leri buluyoruz. İşte kılasik devirde şimdiki Konya vilâyetinin nefsî Konya, Karapınar, Karaman, Cihanbeyli, Iğın kazalarının bulunduğu kısma verilen (Lycaonia) ismi ile şimdiki Antalya vilâyetinin Elmalı, Kaş ve Finike kazalarının işgal ettiği çıkıntıya verilen (Lykia) ismi bu Lui'lerden kalmıştır. Bu Lui'ler kimlerdir? Bu suale cevap vermeden evvel klâsik tarihlere atfınazar edelim. Hêrodote, Strabon ve sair Yunan müverrih ve coğrafiyunun

eserlerinde Pélages-Palesgi'lerden bahsolunduğunu görüyoruz. O eserler de bu kavim, gerek nefsi Yunan'ın ve gerekse küçük Asya'nın kısmı garbisinin en eski ahalisi olmak üzere gösterilir; ve Cyclopeen) denilen ve cesim kaya parçalarının birbiri üzerine vaz olun masile vücade getirilen büyük binaların inşası bunlara atf ve isnat olunur. Fakat bunlar hakkında vazih ve sarih hiç bir şey bilinmiyordu. Bazıları böyle bir kavmin mevcut olmadığını ve bunun efsane kabilinden telakki edilmesi lâzım geleceğini bile hissettiriyorlardı. İşte son zamanlarda Hittitologie sahasında vukua gelen keşfiyat ve terakkiyat, bu kavmin efsane olmayıp Şe'nî bir hakikat olduğunu ve bunların asıl isimlerinin Luvi veya Lugga bulunduğunu meydana çıkarmıştır. Bazı âlimler bu kavmin, garbî Asya'da iptidayı zuhurunu İsâ'dan evvel (3500 ve hattâ (4000) e çıkarmaktadırlar. Yine o âlimlere göre Lui'lerin işgal ettiği saha öyle yalnız Yunanistan'la garbî Anadolu'ya inhisar etmiyor; belki bunlar; Anadolu'nun kısmı şarkîsinden tâ İspanya'ya kadar olan bütün Akdenizin kısmı şimalisini işgal eylemişlerdir. Bütün Yunanistan'da, bütün İtalya'da, İspanya'nın bazı kısımlarında bunlardan kalma eserlere, Cyclopeen) binalara, tesadüf olunmuştur. Garbî Asya'nın pek çok yerleri, bilhassa (Kızılırmak) tan Adalar denizine kadar olan kısmı garbisinde ve en ziyade Lykia,, Pisidia ve Likao'nia'da bunlardan kalma pek çok şehirler görülmektedir. Bunların tesis ettikleri şehir ve kasabaların vasfıbarizi isimlerin nihayetlerinin (...SSOS) veyahut da (...anda) müntehalarile nihayetlenmiş olmalarıdır. Bu kabil isimler gerek Lykia'da ve gerek Pysidia'da pek çoktur. Biz burada yalnız İsparta'nın cenubundaki "Sagalassos,, ile bizim (Karaman)ın eski ismi olan Laranda'yı zikrile iktifa ederiz. [Bu kabil şehir ve kasabalar hakkında mecmuamızın 30 cu sayısında pek çok tafsilât vermişimdir.] Acaba bu kavmin menşei neresidir? Edmon-Démolen'e ve daha bazı âlimlere göre Pélaski'lerin menşei Kafkasyanın (Kolşit Colchide-Mingrelia) hittasıdır. Bu hittanın ahalisi gayet güzelmiş... Pelâski'lerin de güzel bir ırk olduğu anlaşılıyor. Ed. Demolins diyor ki: "Fazla olarak, muhiti tabii burada yetişen insanların hüsnü letâfetlerini, tenasübü uzvilerini tevsi gibi bir tesir daha icra etmiştir.,,

"Ezminei kadîme Yunanilerinde insanların hüsnü letâfeti, şayanı hayret tenasüp ve insicamı gerek sanat ve gerek tarih ile bizlere derecei kâfiyede malûmdur. Mes'ele ispata değil, izaha muhtaçtır. Kara yollarından dolaşarak Bahrisefit havzasına dahil

olmuş ve buraya birçok akvamı muhtelif sürüklemiş olan bütün istilâlarla halihazırda bu asıl, az çok tegayyüre uğramıştır. Mamafî anasırı ecnebiyye ile ihtilât etmek hususunda diğerlerinden daha ziyade masun kalmış ve binaenaleyh sırf şaraiti mevkiiyyeye tabi bulunmuş olan vâdiler dahilinde aslın evsafı tabiiyyesi yine mahfuz bulunuyor. Gerek Mingrelia, gerekse Kafkasya vâdileri hakkında keyfiyet bu merkezde olduğu gibi Gürcü ırkının güzelliği de ötedenberi cihanın malûmudur.,,

"Bu hali bütün seyyahın ve coğrafiyyun teyid ederler. Mingrelia'nın aşağı mıntakalarında ve bilhassa 1000 ilâ 1200 metre irtifaa kadar yükselen dağların ilk kademelerinde insanların hemen kâffesi güzeldir. Zoğdidi'de veya aşağı Riyan'un veyahut Aşağı İngur'un bir şehrinde bir gün gezmek, dünyanın hiç bir mahallinde beşer ırkının bu derece güzel mümessillere mâlik olmadığı hakkında bir kanaat peyda etmeğe kifayet eder.,,

"Başlıca sa'yin, hemen hemen bizatihi denilebilecek derecede gayet kolay ve gayet iptidai bir ziraatle meyva toplamaktan ibaret bulunduğu nazarı itibara alınacak olursa bu vâdiler içindeki tabii aslın güzellik ve letâfeti sühuletle izah olunur. Burada insan, vücudu tebdil ve tağyir edebilecek hiç bir zahmetli sa'ye maruz olmadan açık havada, mutedil bir iklim altında yaşar. Bununla beraber azâsının levendî ve letâfetini muhafaza için derecei kâfiyede bir idman da yapar. Okyanusya'nın "Tahiti,, adasındaki yerlilerin de letâfeti tabiiyyeleri hayli meşhurdur. Malûm olduğu üzere bu Cezair sekenesi eşcarı müsmirenin kesret ve mebzuliyeti hasebile hemen münhasıran meyve mahsulâtile temini maişet ederler. Görülüyorki aradaki mesafenin uzaklığına rağmen aynı hesaplar aynı neticeleri hasil ediyorlar.

İşte İsâ'dan 3000 sene evvel Anadolu'nun garp nısfında yaşayan ve menşe itibarile Kafkasya'ya mensup olmaları muhtemel bulunan bu Palesgi yahut Luvi'ler de hep böyle, dağların arasındaki vâdilerde, sular kenarında ve ağaçlar altında, ebedî bir sulhü sükûnun huzur ve lezaizi içinde yaşıyorlar ve insanların en güzel numunelerini yetiştiren bu ırk, güzelliğin tevlit edebileceği hisler, temayüller ve âdetleri vücade getiriyor ve idame ediyorlardı

EDEBİYAT :

REALİST ŞİİR NİÇİN OLAMAZ?

MUVAFFAK SAMİ ONAT

Şiirden bahsacınca işe yine şiirin tarifiyle başlamak hem bir moda hem de bir mecburiyet olmuştur. Fakat ne garip bir hakikat. tır ki bu tariflerin hiç birisinde tam bir vukuf ve ihata yoktur. Ve dikkat edilecek olursa görülürki, bu tarifler yazı sahiplerinin makalelerinde çıkaracakları hükümlere yardımcı mahiyettedir. Mu. harrir, işine geldiği gibi bir tarif yapmakta sıkıntı çekmez. Şiir ise bünyesinin elâstikiyeti uğruna başına gelenleri çekmeye alışmış mütevekkil bir derviş gibi çaresiz hem muharririn emrinde çilesini doldurur. Gerçi, bu indî tariflerin, subjektif görüşlerin bir kısmında az veya çok hakikatlere raslamak elbette mümkün olacaktır. Fakat ne yazık ki bu tariflerden maksat hakikatin meydana çıkılması değil, şiirin kaypak bünyesinin istismarıyla şahsî hükümlerin teyidi meselesidir. Bu itibarla şunu söylemek isteriz ki, biz de şiirden bahsetmekle beraber böyle bir tarife lüzum görmeyeceğiz.

Şiir gibi ruhları ürperten, bedîî hisleri tehyic eden ve nihayet artistik zevkleri tatmin eden bir mevcudiyeti kimse inkâr edemez. Yalnız, acaba bu mevcudiyet aklımızın ve mantığımızın dar çerçevesi içinde habsedilecek kadar müşahhas bir varlık mıdır? Ve mesalâ taşı, toprağı, makineyi, fabrikayı izah edebildiğimiz gibi veya sevgiyi, aşkı, merhameti cinayeti idrâk edebildiğimiz gibi bu estetik heyecanını da akıl ve mantığımızla ihata edebilir miyiz? Veya şöyle soralım, Oksijen ve idrojen moleküllerinin nuayyen nisbetler altında birleşmesinden su meydana geliyor. Diğer taraftan şu gördüğümüz cânî, kıskanç olduğu için adam öldürmüş, bu adam kendisini

üşüttüğü için ıstırap çekmektedir. Ve karşıda ki vapur, Arşimed prensiplerine göre su üstünde durabiliyor. O halde şimdi acaba diyelim, bütün bu vakialardan ve hâdiselerden sonra zihnîmizde yine bir,, neden?,, ve "niçin?,, kalmış mıdır? Aklımızın veya mantık ve idrâkimizin kavrayamadığı bir şey var mıdır? İşte şiir bu suâle vereceğimiz „ Hayır,, cevabından sonra başlar. Çünkü şiir, aklın ve disiplinin dışında, normalin üstünde yaşanmış bir ânın ifadesidir.

Çünkü şiir, bir çok yerlerde ve bir çok kerreler tekrar ettiğimiz gibi, iç âlemin infilâkıdır. Şiir, bir patlayıştır. Şiir, serazât bir güzelliği; şiir, tatlı bir hürriyettir. Onun için bu infilâkı hazırlayan, bu serazât güzelliği yaratan ve bu hürriyeti genişleten her ân, artistik ândır. Bu ân ise aklın disipliniyle değil, hads'in yapıcı ve yaratıcı yardımı ile olur. Çünkü şiir, aslâ bir roman ve katiyen bir gazete değildir. Şiir, realitenin acı ve çıplak veçhesile aslâ yıldız barışıklığı edemez. Zira o muhayyelenin yaratıcı göklerinde hür ve âzâde fildişi saraylar, billûr köşkler kuracaktır. Çünkü o, bedîyatın buğulu ve sihirli göklerinde riyazî katiyetler dünyasının monoton sesine hürriyetin isyan bayrağını çekecektir. Halbuki realite öte taraftan bu rüya yapılı periye makine tıktaklariyle cevap vermektedir.

Görülüyor ki şâiriyet şiir ile aslâ uyuşamayacak kadar serttir. Fakat bu bir zaman bütün sanat eserlerinde böyle demek değildir. Ve meselâ bu, roman için tamamen aksinedir. Zira roman şiir olmadığı gibi, meselâ taşkın bir ânın, surnormal bir yaşayışın ifadesi değildir. Roman bilâkis yaşanmış hakikatlerin patolojik bünyesini teşrih eden bir neşter gibi vazife görecektir. Onun için romancının İspanyada şato yapması, şâirin realite ile uğraşması kadar yersiz ve manasızdır. Fakat bu demek değildir ki her romancı mutlaka his ve hayalden kaçacaktır, ve her şâir muhakkak surette dünyasını unutacaktır. Zira tabiat ve bilhassa sosyoloji kanunları ne romancıyı yalnız başına realiteyle başbaşa bırakır, ne de şâiri cemiyetten tamamen tecerrüt ettirir.

FOLKLOR:

CÖNKLER ÂŞIKLAR

ÂŞIK HİCRANİ

I. ACZI KENDİ

Aşağıdaki Destan Âşık Hicranî'nindir. Elimizde olan (4) No. lu Cöngün (17) nci sayfasında zor okunur bir yazı ile yazılmıştır. Âşıkın nereli ve nerelerde yaşadığına bir işaret yoktur. Biz yalnız Cönklerde mahlaslarıyla deyişlerini veriyor, dil üslub ve ahlâkî yönden fikirlerini ortaya sunuyoruz.

İşte Âşık Hicraninin şu destanındaki dil ne kadar sâde ise fikir de o derece sâde, temiz bir durumdadır.

Bunda üslubun Osmanlı devri orta çağına doğru kaydığı anlaşıyor. İşte bu bir zaman işidir ki Şâir o zamanın zeminine göre bu değerli fikri o zamanın halkıyla beraber daha ileri zamanın gelecek nesillere şâmil olarak tasvir etmiş ve söylemiştir. Bunda ahlâkî çok sâde ve temiz bir ruh vardır. İnsan huyu ve bilhassa genç dimağlar kaygın bir ibre gibi daima bozulmağa yönetlidir.

Her hangi fena bir telkinle bozulan bir huyun tekrar düzelmesi, ilk telkinin çok üstünle gelecek daha kudretli daha canlı diğer bir telkine muhtaçtır. Şayet bu ihtiyaç yerine getirelemezse ferdî huysuzluk, içtimâî huysuzluğa donerek önüne geçilmez bir durum, maraz halini alır ki artık tedavisi zamanın vuracağı hınçlı bir bir tekmeden başka ne olabilir? Herhangi yer olursa olsun o yer şâirlerinin dili bozulursa o muhitin her yönden ahlâkî an'anesi, varlığı, dirliği de bozulur. Uluslar arasında sivrilen şâirlerin ağızları havaî, ve çirkin olursa o Ulusun fertleri de havaî, sefi, cadde ıslıkçısı

olarak fuhuş artar, arsızlık ve cinayetler sıklaşır.

Öyle yerlerde metanetten, şecaatten, millî gururdan eser kalmaz. Bir zaman ileri gibi görünürlerse de, efkâr menceleştiği için onlar geriliğin orta göbeğine varır, yavaş yavaş ezici ve amansız darbelerin altına girerler, ve girdiklerinin farkına bile varmazlar. Öyle ki: bu biçim yerlerde ne dayanç, ne savaş ne hareket, esassından şönmüş olur. İşte bu halin en açık örneğini tarihler eski yeni olarak göz önüne koymaktadır. Çünkü ahlak denilen bu genel durum, zemin zamanla yürüyen akışa, göreneğe bağlı bir şeydir. Eski atalar, (Üzüm üzüm baka baka kararır) demişler. Bunun için Hicranî'nin destanını dinliyelim.

"D e s t a n ,"

Tut atalar sözün kalbi selim ol
Gönülden gönle yol var demişler
Gider yavuzluğun tab-ı halim ol
Sert sirke küpüne zarar demişler

Kâmilin cahile nasihatı bu
Çün bel'den aşağı akmadadır su
Akranın gözet olma ayıplu
İman ile birlik ikrar demişler

Bakmam bu âlemin kisbi kârına
Bir nefes vir dinle Cihan varına
Bu günkü fırsatı koyma yarına
Yarına kalan gün uzar demişler

Akibet endiş olur Cabik
Yetişmez mi sana bu numunelik
Kaçan loru kuşu yutsa bir kemik
Evvel ölçer sonra yudar demişler

Oimayım dersen gıllı gışde
Metâ-ı zarın açma her hasûde
Kıyma müşteriye az al fâide (1)
Alan satandan umar demişler

[1] Asırlarca önce söylenen şamil bir ses dşilmi . . .

Çarşuyu dehirde nice toz kopar
Gözü açık olan hisse kapar
Halâl zade gelir pazar yapar
Haram zade pazar bozar demişler

Tama 1- hamını terk eyle erken
Elden gitmesin dersin dümen
Deve Ahı gibi Boynuz ararken
İki kulak elden çıkar demişler

Her kâ'e uzatma elin eteğin
Yelkovana döner ahir emeğin
Nitekim çöllerde şaşkın ördeğin
Baştan kor kıçtan dalar demişler

Asdım bu Arsaya ben de Koyun
Meydanı hünerde gel sen de soyun
Feleğin zoruna dayanmaz oyun
Kati zor, oyunu bozar demişler

Arzu ile varamaz Eşkiya eve
Uslu gezkim seni iller seve (2)
Bunda begim At var, Atdan da Deve
Deveden büyük Fıl var demişler

Tâlibi marifet çekerse emek
Yüğük At arttırır yemin giderek
Şâirde sesle saz söz gerek
Yalınız Taş olmaz divar demişler

Dünyaya Pirlerden (3) nasihat böyle
Tanı sen eş'arın iyi söyle
Meydanı hünerde ağırlık eyle
Ağır basar yeyni kalkar demişler

Güneş Balçıkla sıvanmaz ey dil
Bedestende olsa Bülbüldür Kâmil
Kenduden gayriyi beğenmez cahil
Kendi çalar kendi oynar demişler

Gerçi çok yorulur boşa yelenler
Kendini bilmeyenler kendini bilenler
Böyledir kaide dağdan gelenler
Bağda olanları kovar demişler

Bir mürşidi kâmil bulamayanlar
Pirler nasihatın alamayanlar
Sözünde sebatı olamayanlar
Dipsiz kile boş anbar demişler

Hileyi irtikâb etme kıl hazer
Ko desinler sana bu derbeder
Sen ilin kapusun çalarsan eğer
İl de senin kapu çalar demişler

Dediler derdi ne boş, dedimse kime
Tuz ekmek bilmeyene derdin deme
Kül kömür ye namerd ekmeğin yeme
Bir gün o'u başa kakar demişler

Âdetullah budur ezel âzad
Kul kula sebebdır ey dili naşad
Payi gadâ hizmetin itmedir murat
Bal tutan parmağın yalar demişler

Eski meseller ile eyleysen amel
Kırkların yerine olursun bedel
Uslü mâ'ayı bilmeyen eche
Solağına davul çalar demişler

Serim kavgada halim perişan
Yüzüm yerde tenim yeksân
Kendimi anladım canâne hayran
Gönül maksudunu arar demişler

Doyarmı canâne dursa kenâne
Hicranî aşkıyla dil pare pare
Tez giderse gitsin visali yâre
Ki bir arzu bin dinar demişler

[2] Ölmez bir ögüt canlı bir söz

[3] Pirden maksat büyük er demektir.

Bütün inceliğiyle beraber tefsiri üstünde olan Aşık Hicranî'nin şu deyişi Türk ve türklük ruhunun zeminü zamanla yürüyen canlı bir senbolü değilde nedir ?

İşte bu temiz ağzın temiz bir ithamidir. Öyleki, muhîtiden alıyor cihana veriyor.

Ulusal dirlik ulusal varlık işte bu ve böyledir.

Aşık Hicranî bunda topluluk âlemine dalarak insanlığa komşuluğa hurmet, temiz gecinme basamaklarına çıkıyor.

Oradan topluluğa hitab ediyor. Öyle ki yıllarla yürürlüğünü kesmiyen bir hitab.

16/6/943

FOLKLOR :

KONYA VİLÂYETİNDE TÜRKMENLER

YAZAN : M. YAVUZSÜSLÜ

Eşrefoğulları tarafından meydana getirilmiş olan eserler :

"KALE. — Eşrefoğullarına hükûmet merkezi olan Beyşehirin bu gün (İçeri Şehir) adıyla anılan kısmını kucaklıyan kale, şimal kapısındaki mevcut kitabeye nazaran Eşrefoğullarından (Seyfettin Süleyman) tarafından (687 hicrî tarihinde yaptırılmıştır. Mezkûr kalenin duvarları (7.5) metre kalınlığında olup bol harç ve muntazamyonu taşlarıyla örülmüştür. Hâlen bu duvarların yer yer kalıntısı göze çarpmaktadır.

KALE'NİN HÜDUDU. — Çemçem çeşmesinin karşısından, ke-reste fabrikasının dairesi arkasından, gölün kıyısından, balıkhanenin otuz metre kadar şarkından, geçerek şimale karşı kırılır ve şimal kapısında biter.

Kale duvarlarının göl kıyısından başka diğer yanlarında ve ön kısımlarında yedi metre genişliğinde, beş metre derinliğinde "Şarampollar,, vardır, Kalenin işe yaradığı devirlerde bu şarampollara su salarlarmış. Düşman hücumları bu suretle kolayca def' edilirmiş. Kale içinde iki sığın yolu vardır. Birisi, icabında gölden su almak için yapılmıştır, değeri ise şark cihetindeki kapiya varır.

KALENİN KAPISI ve BURÇLARI. — Şimalde (şimdi vardır) Çemçem çeşmesinin karşısında, batıdaki göl kapısı (bugün "Kubuzoğullarının evinin dibindedir) yalnız yeri vardır. Doğudaki kapı (İçeri Şehir) mahallesinin kabirleri yanındadır. Şimdi burçlardan da eser kalmamıştır.

ŞİMAL KAPISI ve KİTABELERİ. — Kapı muntazam bir kemer altında, yontma taşlardan yapılmıştır. Yan süveleri de dahil olduğu halde (2) metre (80) santim genişliğindedir. Kapının yerden itibaren yüksekliği (7) metredir. Kapının iki metre altmış santim ileriye doğru çıkan yan kısımlarında yani nöbetçi mahallerinde kaleye bakan karşılıklı iki tane mazgal vardır. Kalenin kapısının üstünde araları 0,80 metre genişliğinde ve üç tane taş, azı dişleri gibi görünmektedir. Bu aralıklardan nöbetçiler dışarıyı gözetirlerdi. Bu taşlara kaide teşkil eden üç mermer taş daha vardır ki kitabeler bunların üzerindedir.

Birinci taşın üzerinde olan yazılar satır sırasıyla şöyledir :

- 1 — Sülüs yazı ile. والله خير حافظاً
- 2 — ta'lik yazı ile شهر سليمان آباد اولدى سرمد
- 4 — ta'lik yazı ile. بنام شهریار سلطان احمد

İkinci taştaki yazıların üst kısmı sağdan itibaren :

- 1 — altında 1014 rakamları yazılıdır. درخیر
- 2 — Sülüs yazı ile. من دخل عليها كان آمناً
- 3 — Sülüs yazı ile. تحصنت لله

İkinci kısım sağdan itibaren satır sırasıyla :

- 1 — بو بکشهرينك 2 — بر خراب قلعه سی وارايدى
- 1 — بنياد ايلدى 2 — جمع اولوب اهل ولايت

Üçüncü kısım sağdan itibaren satır sırasıyla :

- 1 — دفتردار 3 — فضل الله اولوب 2 — باعث تعمیری
- 1 — آباد ايلدى 2 — اولدى تاريخ دفتردار

Üçüncü taşta sırasıyla sülüs yazı ve arap dilile şu kitabe vardır:

- 1 — امر تعمیر هذاالشهر المبارك المسمى سليمان ايام
- 2 — السلطان الاعظم غياث الدنيا والدين ابوالفتح
- 3 — مسعود بن كيكوس خلدالله ملكه الامير الكبير المعظم سيف الدين
- 4 — سليمان بن اشرف اعز انصاره في جمادى الاولى سنة سبع وثمانين وستمائة

Birinci taşta ve üçüncü satırdaki (Birinci Ahmed) in yadıdır. ○ zamanlarda Beyşehrine (Şehri Süleyman) derlerdi.

İkinci taştaki درخیر ebced hesabı ile tam 1014 tür.

İÇERİ ŞEHİRDE EŞREFOĞULLARINA AİT HAMAMLAR — Hamamlar şimdi tahrip edilmiş ve beş altı yıl önce mevcut bulunan ve eşrefoğlu eserlerinden olması muhtemel bulunan bedestanın otuz metre kadar şarkı şimalisinde, Konya vâlisi merhum Ferit Paşa tarafından yaptırılan İzzet bey ve maarif müdürü el'an İstanbul'da riyaziye muallimi olan Hasip bey zamanında, halka ve muhite lüzumu olduğu halde maalesef lâğvedilmiş mektep binasının hemen yanındadır.

Harap bir duruma girmiş olan bu hamamların, yalnız kapıları ile üzerinin künbetleri kalmıştır. Kadınlar hamamının önünde çok eskiden kazılmış olduğu belli onbir metre derinliğinde, ta su kısmından yukarıya kadar taş ve harçla örülmüş bir kuyu vardır.

BEDESTAN. - Eşrefoğulları camisinin karşısına düşen kısımdadır. Asıl büyük kapısı batıya açılmıştır. Kapının üzerindeki kitabe aynen şöyledir.

- 1 — چاوشباشی به ایندی نظر مولی
- 2 — عمارت ایلدی بکشهرین اعلا
- 3 — بزستان یاپدی هم قلدی دعا
- 4 — مرادین ویرم دائم حق تعالی
- 5 — تمام اولدی دیدیلر آکا تاریخ
- 6 — بوکرز رعنا بزستان اولدی احیا

Altı numaralı tarih düşen son mısra' (ebced) hesabile dokuz yüz yetmiş yedi tarihini göstermektedir.

(Daha var)

ZİRAAT:

KONYADA MEYVECİLİK VE ISLAH ÇARELERİ

H; YARDIMCI

(57 Sayıdan sonrası)

Şimdi bunları birer birer izah edelim:

Vilâyetin meyvecilik bölgelerinde bir çok m'yye çeşitlerinin mevcut olmasına rağmen herhangi bir istek karşısında Ereğli kazasından başka diğer bölgelerden (1 2) vagonu dolduracak kadar bir çeşitten mütecanis elma veya armut bulmak imkânsızdır. Binaenaleyh bahçelerden kâr temin edebilmesi için piyasa daima aynı malı aramakta olduğundan meyve bahçelerinin de ahalî ve harici piyasada en ziyade aranılan güzel çeşitlerden kurulması lâzımdır. Bilhassa bu çeşitleri seçerken ambalâj ve yola dayanıklı cihetlerinin de göz önünde tutulması icabeder. Meselâ: elmalardan Amasya, Niğde; Armutlardan: Beyarmudu, Suluarmut; Kayıslardan: Tokaloğlu gibi piyasada yüksek fiyatla aranılan ve ambalâj ile yola dayanıklılık bakımından diğerlerine her vakit tercih edilen çeşitler varken, piyasada makbul sayılmayan âdî çeşitleri yetiştirmek faydasızdır. Vakıa fazla çeşit yetiştirmek bir zevk ve merak meselesidir. Fakat ticaret kaidelerine uygun değildir. Bunun için cinsler arasında en muvafık ve makbul çeşitleri seçmek daha kârlıdır. Bir de meyve ağaçları cinslerine göre yan yana dikilmek ve cinsleri birbirine karıştırmamak usûldendir.

Meselâ: Elmâ sırasına yalnız elma, armut sırasına da yalnız armut dikilmeli ve aralarına kiraz, kayısı, erik vesaire gibi diğer cinsleri karıştırmamalıdır. Ağaçlar arasında bırakılacak mesafeye

geline: Bu da toprağın inbat kuvveti (bitelge) ile ağaçların cinsine nevine, büyümeye ve dallanma kabiliyetlerine göre değişir. Mese-lâ: Münbit, kuvvetli topraklarda mesafe çok; zayıf, kuvvetsiz topraklarda ise mesafe daha az bırakılır. Bununla beraber kuvvetli ağaçlara asılı olupta kuvvetli surette büyüyen ağaçlara nisbeten, zayıf büyüyenlerden daha çok mesafe verilir. Yalnız başına dikilen elma veyahut armut ve kiraz gibi ağaçlarda (7-8) ve kayısı, badem, erik, vişne ve şeftalilerde (5-6) metre aravada ise (3-4) metre kadar aralık vermek lâzımdır. Mamafî zaruret hasıl olursa bundan daha sık dikmek caizdir. Hülâsa: dikilen ağaçların âzami yüyüme kabiliyetleri göz önünde tutularak dalları birbirine değmeyecek surette onlara aralık vermek muvafık olur.

Ağaçların tabii derinlikte dikilebilmesi için ameliyat esnasında gövdelerile köklerinin birleştiği yer, yani boğaz kısmının, toprak hizasına gelmesine dikkât etmek lâzımdır. Yalnız dikimden bir müddet sonra toprak, bilhassa yumuşak olursa, oturacağından ağaç da beraber inmiş olacaktır. Bunun için toprağın oturma payını hesaba katarak ağacın boğaz kısmını toprak seviyesinden itibaren bir kaç parmak daha yukarıda tutmalıdır. Bunun temin için açılacak çukurun genişliği istikametinde bir kürek sapı uzatılır, ve ağacın boğaz kısmı sap hizasından dört beş parmak yüksekte tutulur. Bu suretle toprak bir müddet sonra oturduğu zaman ağacın boğaz kısmı tamam toprak hizasına gelir. Meyve ağaçlarını hastalıklardan korumak, uzun ömürlü ve verimli tutulmak için onların hava ve ziya almalarına mani olan lüzumsuz dallarını budayarak mümkün olduğu kadar seyreltmek piçlerini ve kurumağa yüz tutmuş olan kısımlarını kesmek, meyvesinden istifade edilemeyecek ağaçları ortadan kaldırmak, bahçe toprağını muntazam işlemek, muzur otlardan kurtarmak ve bir kaç senede bir tekrar etmek şartile çürümüş çiftlik gübresi, kül kemik tozu, kan kurusu ve sokak süprüntüleri gibi kıvvetli ve faydalı maddelerle gübrelemek icabeder. Her sene bahçeleri bir kaç defa çapalamak, yabanî muzur otlardan kurtarmak kuraklığın ve sıcaklığın ağaçlara mazarrat vermesine manî olduğu gibi mahsulün bollaşmasına ve meyvelerin güzelleşmesine yardım eder.

Gübreye gelince:

Meyve ağaçlarına gübre, ya bahçe toprağına serpip karıştır
mak suretile verilir veyahut meyve ağaçlarının etrafında çepçevre

açılan hendeklere atılır. (Hendekler ağacın boğaz kısmından 1,5 2 arşın geride açılır.) Hangi suretle olursa olsun meyve ağaçlarının gübrelenmesi; meyvelerin irileşmesi, ağaçların gelişmesi ve hastalıklara karşı fazla dayanması bakımından çok faydalıdır. Aksi halde ağaçların mahsul miktarı azalır, Meyveleri küçük tatsız ve kıymetsiz olur. Gıdasızlıktan zayıf kalarak iyi büyümeyen ve çiçeklerini, meyvelerini döken ağaçlara boğazlarının etrafında açılan hendeklere sulu gübre verildiği takdirde bu gibi ağaçların az bir müddet içinde kuvvetlendiği ve çiçek dökme, meyve silme hallerinin geçtiği görülür.

Çiftlik gübrelerinin, en iyisi, yaprak dökümünden sonra son baharda verimlidir. Zayıf topraklara 3 senede, bir dekar başına (2500) kilo, ve iyi topraklara (5) senede bir olmak üzere (3000) kilo kadar çiftlik gübresi atılır.

Zayıf ağaçlarda fazla sık meyve görülürse seyreltilir. Çünkü meyvelerin fazla sıklığı ağaçları yorar ve bu yüzden gelecekte sene mahsulün pek az olmasına veya hiç meydana gelmemesine sebep olur. Bu itibarla çok âdi ve kıymetsiz fazla mahsul almaktan ise az fakat güzel kıymetli ve her sene mutazaman mahsul almak daha faydalıdır.

Meyve ağaçlarının altında başka mahsul yetiştirmek ve daha doğrusu ara ziraati yapmak doğru değildir. Şayet buna mecburiyet hasıl olursa bakla fasulye ve mısır gibi çapaya muhtaç yıllık nebatları tercihan ekmelidir. Yonca ve enginar gibi yıllarca devam eden nebatların ekilmesi veyahut ağaçların altında çayır ihdas edilmesi caiz değildir. Ara ziraati yapılırsa ağaçların iki tarafında boydan boya birer metre genişliğinde olmak üzere boş yer bırakmalı ve ara sıra bu boş yeri de güzelce bellemeli sulamalıdır.

Vilâyet çevresi dahilindeki bir çok meyve ağaçlarına, mahsullerine dadanan sair böceklerle, tırtıllara, mantarî ve tufeylî hastalıklara karşı mahallî ziraat teşkilâtı tarafından yapılmakta olan savaşın muvaffakiyetle başarılmaması için umumî bahçe sahiplerinin de seferber halinde elbirliğiyle çalışmaları lâzımdır.

(Arkası var)

SPOR :

SIHHAT VE SPOR

SEFER ERKAN

Sihhat, canlıların doğumla kazandıkları yaşama kabiliyetinin sakatsız devamıdır. Zira, canlı varlık birbirine zıd iki tesir altında kalmış gibidir.

Biri irsiyet olan iç, diğeri de muhit olan dış tesirdir. Buna göre ne irsiyet, ne de muhit kuvvetleri başlı başına bir sıhhatli hayat kuramazlar.

Sağlamlığın ölçüsünü uzun ömür olarak kabul edersek, böyle bir canlının ikin doğumdan ölüme kadar uzanan bir hayat münhanîsi salâhiyetiyle doğmuş olması gerektir.

Bu hattın uzatılıp kısaltılabileceği düşüncesi bu günkü müsbet ilim dışındadır. İlmin ve fennin bu işde amacı ömür iktidarını gösteren bu çizginin boyunu kudreti kadar uzatmaktadır. Bu da irsiyet zoruyla çizilen hatta eyi payanda koymakla olur. O vakit çizgi vaktinden evvel kopmaz ve ya sakatlanmaz. Zâten kopması ölüm sakatlanması da hastalıktır. Ölümün çaresi meşkûk, hastalığın tedavisini de doktor yapar. Fakat, hayat ne kadar tıp müdahalesinden uzak kalırsa o kadar sıhhatli ve selâmetlidir. Bu böyle olmakla beraber bu hayat eğri çizgisine payandayı kim vuracaktır. Hiç şüphesiz sağlığı koruma bilgisi...

Faka, bu sıhhat bilgisi gerçi bu hattın muntazam seyri için icabeden kaideler toplar; bâzen nasihat ve reca kılıklı tavırla anlatmak ister. Eğer hayatın mânası yalnız bir ömür olsaydı belki bu temenni doğru olurdu. Hayatın diğer bir meşguliyeti de var. Sonsuz mücadele, çeşitli mücadele... Bu mücadele mecburiyeti ha-

yat çizgisinin rahatını bozan, onu tehdit eden bir kuvvettir.

Demekki yaşamak ve hayatı kazanmak için mücadele, mücadele için de sıhhat lâzım olduğuna göre gidilmek istenilecek yol pasif sıhhat değil, aktif sıhhat olacaktır. İşte spor kültürü nasihat tarzında değil, sırf içinde yaşatmak sekliyle i'tiyad halinde sıhhat bilgisini şahsa kazandıran insan sıhhatine ve hayatına bir şair, bir vücut estetiği, bir enerji katan yuvadır. Spor, enerjili bir sıhhate başarıcı bir hayata âsıktır. Mevzuu da hayata uyacak gençtir. Esa sen her yiğitin mevzuu da gençliktir. Sıhhati koruma bilgisi de onun saadeti için çalışmaktadır. Eğer bu mevzua hakikî ve isabetli tesir yapılmazsa maksat kaybolur. Fazla sevgi fazla alâkasızlık aynı felâket neticesini verir. Görenek ve geleneğe dayanarak çocuğu fazla korumaya kalkan bir sıhhat bilgisi âciz, pısrık gençlik yaratır. Sağlık prensiplerini hiçe sayan bir sporcu bir rekortmen olabilir. Fakat sıhhati bozuk hayata vaktinden önce veda eden bir zavallı gençtir. Bu işin i'tidâli hakikî idealdir. Burada hıfzıssıhvacılarla sporcular birleşmelidirler. Görenek ve geleneklerle değil Fizyobiyojinin donnelerine göre rotayı tanzim etmelidir. Büyük bir bilginin şu sözü hareket başlangıcı olmalıdır: En şedid beden hareketi, hareketsizlikten iyidir. Bu düsturdan da hesapsız spor, pek hesaplı hıfzıssıhha kadar gençliğe fayda verir gibi pek garip netice çıkmaz mı?

Halbuki cemiyet, ne sevkı tabiinin altında oyuncaklaşmış; hayat çizgisini vaktinden evvel sakatlayan ve koparan şuursuz sporu, ne de mistik bir mahiyetde kalmış sıhhat kaideleriyle âcizleşmiş insan istemiyor. Bu işin tekniği için hakikî sporla hakikî sağlık bilgisi el ele vermelidir. Spor tekniği sözünden sporcunun anladığı mânâ rekor için lüzumlu hareketler topluluğu olmamalıdır. Böyle bir rekora ulaşmak için fennî ve ilmî kaidelerin topluluğu olduğuna inanmalıdır. Sıhhate muvazir rekor spor olmadığı gibi gençlerin şuurlu rekora ulaşmasını hayatı tehdit eden bir illet olduğunu düşünmek de ilim değildir. Her ikisi de aynı derecede şarihatandır.

Yıllardanberi bu güzel maksadlar için çalışan spor teşekküllerinin ve resmî teşkilâtının ne temiz bir gayenin tahakkuku için çalışmakta olduğu meydana çıkar. Böylece Türk gençliğini hem sıhhate hem de muvaffakiyet ve saadete ulaştırmak uğrunda çalışan teşekküllerinin spor faaliyetlerine geniş ölçüde yer vermek, gidiş istikametlerini ilmî ve teknik gözle kontrole almak bu ideal önünde bol fedakârlıktan kaçınmamak lâzımdır.

AMATÖR SAHİFESİ

SÖĞÜTLERİ ALTINDA

A. İ. KARAĞAÇ

I

Baharda yola çıkmak
Serin akşam vaktında,
Ne hoş olur oturmak
Top söğütler altında.

III

Bahtın olsun artık ak
Mavi sema altında
Ne hoş olur oturmak
Top söğütler altında

V

İki âşık sözleşir
Serin akşam vaktında,
Sevgililer birleşir
Top söğütler altında

VII

Dertlinin sesi gelir
Soğuk pınar ardında
Sesini tele verir
Top söğütler altında

II

Kırlarda eğlenerek,
Yeşil suyun yanında;
Ne hoş olur gezinmek
Top söğütler altında.

IV

Yüzün durmadan gülsün
Ki, yıldızlar altında..
Sevgilin senin olsun,
Top söğütler altında

VI

Âşık sazını çalar
Serin akşam vaktında
Derdine iki katar
Top söğütler altında

HALKEVİ FAALİYETİ

AĞUSTOS ZARFINDA

DİL—EDEBİYAT K.

Biri mebusumuz Osman Şevki Uludağ tarafından (Konyanın ziraî kalkınması) üçü Halkevi reisi M.M. Koner tarafından (Terbiye ve adâbı muâşeret), biri Yüzbaşı Necdet Toros tarafından (30 Ağustos) mevzulu beş konferans verildi.

GÜZEL SANATLAR:

Muhtelif müzik derslerine devam olunmaktadır;
Millî sazlarla Halka her hafta konserler verildi.

Âile toplantıları:

Bu ayda iki âile toplantısı yapıldı.

TEMSİL:

Temsil kolu tarafından iki defa [Tırtıllar] piyesi sinema binamızda temsil edildi. Ayrıca Genel Sekreterlikten gönderilen filimler müteaddit defalar halka gösterildi.

Köyeülük komitesi:

Bu ay içinde köyeülük komitesi üç köy gezisi yaparak köylü ile temasda bulundu ve beraberlerinde götürdükleri doktor ebe, baytar vasıtasile tedaviye muhtaç olanlara ilâçlar verildi, ayrıca lüzumlu öğütler verilerek bunlara ait broşürler dağıtıldı.

EYLÜL ZARFINDA

DİL—EDEBİYAT K.

Ali Rıza Korap tarafından (Yeni sanat cereyanları), M.N.Güntel tarafından (Edebiyatta istidat) ve (Partimizin 20 ci yıl dönümü) törenile 11 ci dil kurultayı münasebetiyle bu günlere ait mevzularda konferanslar verildi.

GÜZEL SANATLAR:

Müzik faaliyeti devam ediyor.
Bu ayda iki düğün yapıldı.

TEMSİL:

Eskişehir Çifteler Enstitüsü talebeleri tarafından evimiz sinema salonunda bir müsamere verildi.

Çocuk saatine devam eden küçükler tarafından sinema salonumuzda velilerine ve diğer dâvetlilere zengin bir programla (Nesrinin üç elbisesi ve ayrılık yolu) piyesleri büyük muvaffakiyetle temsil edildi.

KURSLAR:

İkmal kalan talebeleri yetiştirmek için açılan Fransızca kursu sona ermiş ve devam edenlerin imtihanlarda muvaffak oldukları görülmüştür.

Daktilo kursu devam etmektedir.

Fiatı [50] kuruş

İMTİYAZ SAHİBİ: Halkevi Reisi M. MUHLİS KÖNER
U. Neşriyatı İdare eden: Avukat ve Öğretmen MİDHAT ŞAKİR ALTAN

EKEKON BASİMEVİ—KONYA 1943
